

Knjiga 6.

Življenje in svet

Štev. 3.

Ljubljana 19. julija 1929.

Leto 3.

»V kopališču«

(Risba kiparja N. Pirnata)

Ignotus

Iz naše vsakdanjosti v svet

Poletje je na višku. Z njim je zopet prišlo tisto poetično, vabljivo, razkošno — no, tisto, kar je bilo lani. Letni časi imajo nelepo navado, da se ponavljajo in da rode vsako leto približno enake šolske naloge, enake začetniške verze in enake članke v dnevnikih. Toda ljudje imamo to radi, in čim več vigradi ima kdo za seboj, z večjim hrepenenjem pričakuje novo. Vseh ponavljajočih se iger se naveličamo, toda prirodna scenerija nas mika do zadnjega. Potemtakem je Priroda največji komedijant, ki zabava celo tako izbirčno publiko kot je človeštvo.

Poletje je čas počitnic, dopustov, čas veselih piknikov v razkošnem hladu bukovih gozdov, solnčenja na plažah in »povratka v vodo«, iz katere je baje izšlo vse življenje. Poletje ima poezijo zrelega žitnega klasja, vonj breskev in marelic, barvo zagorelih lic in skoraj antično svobodo razgaljenosti in golote. Ko pritisne vročina, čutimo, da razbrzdanost opevanih »solnčnih poljubov« ni prijetna in si želimo sence, mrzle studenčnice in sladoleda. Hočemo v vodo, sanjamo o ljudeh, ki so na pol ribe, postajamo asocialni, dobivamo pustolovska poželjenja.

Silimo ven iz sebe, iz svoje vsakdanjosti.

V jeseni želimo priti na jug in se laškati solncu, ki se je obrnilo od nas in nam skopo deli svojo milost, kakor užaljeno dekle ljubezen. Mrzimo naše domače megle in obvezno puščobo jesenskega deževja; sanjamo o Dubrovniku in Siciliji, o egiptskih obalah, pozablajoč na ondodne deževne periode in silovite morske vetrove. Zima nas mika še bolj na jug; kaj bi dali za to, da bi že koncem februarja pozdravili na mirnih sredozemskih obalah mandlje v cvetu in vijolice v travi? To, kar hočemo in iščemo, je prav za prav kontrast. Zato je samo znak človeške nedoslednosti, da ljudje v poletnem času toliko hite v vroče primorske kraje, kjer je življenje znosno le tedaj, če venomer tičiš v morski vodi.

Meni bi se v poletju zahotelo severa, Norveške in njenih fjordov, finskih jezer, škotskih gorskih pokrajin, ki jih je Karel Čapek tako vabljivo opisal v svojih »Angleških pismih«. Ne čudite se, da segam tako daleč: fantazija si

lahko privošči tudi sprehode ob proslulih Marsovih kanalih, ki so ali jih ni. Prav za prav bi se zadovoljil tudi z našimi planinami, kjer bi hotel poslušati muziko drevesnega šumenja, žuborenje potokov in ptičje petje; tu bi ležal v travi in premišljeval, kakšno mnenje o ljudeh imajo žuželke, odkar sem se bil naveličal komedije človeških mnenj in sodb. Bral bi tudi lepe knjige, a samo stare, gledal oblake nad seboj, ki so najstarejši popotniki brez cilja, vzor blaženega brezdelja. Počasi se tudi mi amerikaniziramo, zato bomo morali seči po Emersonu in Trineju, zahtevati weekend in snovati poletne kolonije v gozdih, da sploh pridemo v stik s prirodo. Zakaj ne bi imeli taborniškega ali gozdovniškega društva za odrasle? Povprečen slovenski meščan komaj pride v pravo prirodo, če ni planinec. Borba za obstoj je trša kot kdaj poprej, prosti čas se z vseh strani zožuje, sirovi imperativ vsakdanjega kruha nas pretvarja v sužnje dela. Želimo si sproščenja, prirode, ciganskega potikanja po gozdovih, majhnih avantur vsaj v tistih dneh, ko nam posine minljivo solnce prostosti, v dneh odmora, ki ga plačujemo z maksimalnim trudom za minimalno denarno odškodnino. Človek, ki izgublja stik s prirodo, izgublja polovico tistega, kar tvori človeka. Postaja pajek, ki se plazi med zidovi, napol človek napol stroj, robot, za pisalno mizo ali za strojem skrivljeno bitje, čigar živčevje gineva v večnih krušnih skrbeh, v malenkostnih zadevah vsednjega življenja, v abotnih sporih z zlobnimi »bližnjimi«, v alkoholu in v dimu... Kdor si v vsakdanjem suženjstvu ne zaželi kontrasta svobode, gibanja in prirode, je top ali postaran, kar je isto, zakaj starost se ne začneja z leti, marveč z občutki. Kontrast pomeni: zoperstaviti pusti enoličnosti pestro menjavo, dolgočasni melodiji dela in skrbri razkošno pesem gibanja, brezskrbnosti in majhnih avantur, ki jih prinašajo naključja, zamenjati smrad človeških silišč s prastarim, oživljavajočim, materinskim vonjem zemlje. To težnjo je lepo opisal Maupassant v svojem razkošnem potopisu »Sur l'eau«. Toda ne čitaj kraljevskih jedralnih listov, da ne zamrzíš svojega vsakdanjega krompirja.

Lahko je bilo Maupassantu potovati z jahto in z obilnimi sredstvi. Da se razumemo: Vsak po svojem. Vsem je skupno to, da se polagoma naveličamo puste vsakdanjosti in da nas začena enolično, nezadoščeno, večno spremembe lačno življenje zastrupljati. Ta strup prehaja v naš značaj, v naše vedenje, v naše odnose z ljudmi, ki so nam blizu, v naše delo. Postane psihoanalitičen problem. Smo kakor voda, ki ne teče in se usmraja. V nji se množe menjačice, neštete bakterije, nastaja strup za okolico. Zato nam je treba vsaj za nekaj dni izpremeniti način življenja in vlogo, ki jo igramo vsak božji dan. Treba je, da sedemo na vlak tako ponosno in velikodušno kakor kralji in da se popeljemo novemu življenju naproti. Življenju, ki bo lepše, svobodnejše, čistejše. Življenju, ki bo teklo kakor potok. Življenju izprememb in doživetij.

Rekel bo kdo, da se je potem težko vrniti v staro življenje. Nemara. Toda tolažimo se, da tudi novo življenje postaja enolično. Bogastvo ima svoj sijaj toliko časa, dokler ga gledamo iz revščine ali skromnosti. Večno gibanje nosi v sebi večno hrepenenje po miru. Večna omama čuvstev vodi k toposti, brezčutnosti. Kdor veliko potuje, si zelo želi pokojnega življenja. Gledamo z zavistjo kralje, a kralji gledajo z zavistjo idilčne hišice z dobrimi, preprostimi ljudmi. Po tujini si zmerom zaželiš domovine, domače hiše, domačih ljudi.

Kontrast je naslada, a naslade niso večne. Variatio delectat — so rekli že stari Rimljani. Kdor bi se večno naslajal, se ne bi nikdar naslajal. Kdor bi bil vedno srečen, ne bi bil srečen, ker srečo spoznamo samo v nesreči, kakor zdravje samo v bolezni. Potemtakem je poglavitna menjava, saj se tudi lepih dni počasi naveličamo in si v suši zaželimo dežja.

Potovati, gibati se, doživljati — ne zaradi poklica in koristi, marveč zaradi popotovanja, gibanja in doživljanja. Tudi ne iz vedoželjnosti. Naše popotovanje bodi flanersko: razlika med sprehajalcem in flaneurjem je v tem, da se prvi sprehaja iz zdravstvenih namenov ali iz navade, drugi pa brez pravega cilja, zaradi naslade, ki ji ne ve pravega imena: Umetnost popotovanja — četudi kratkega. Če človek nima notranje potrebe in sposobnosti doživetja, tedaj mu bo to neumljivo. A

so ljudje in niti malo jih ni, ki jim je dan v dušo nemir in ki so bolni na misljenje ali čuvstvovanju samo zaradi tega, ker ne morejo zadosti izživeti tega nagona, ki se očituje v potrebi življenjskih kontrastov. Kdor ne more v resnici na pot, si skuša pomagati s fantazijo. Koliko je popotnikov med štirimi stenami, ki listajo po atlasu ali po voznem redu. Dijaška navada, ki se ohrani v pozna leta, kakor pričuje priznanje F. G. Masaryka, ki je še kot prezident republike prijatelj imaginarnih popotovanj.

Da, življenje v spremembah — lagodnih, prostovoljnih spremembah. Morda je v tem strastnem hotenju kak atavizem, dediščina prednikov, čijih življenje je bilo burno in pustolovsko. Morda je to vprašanje naših iztanišanih živcev in čutov. Morda kakšen psihoanalitičen zaostanek v naši podzavesti, ki nam ne da pokoja. Odkod nezadovoljstvo z vsakim tesnim prostorom, odkod nenasitno hrepenenje po novih horizontih, po široki brezbrežnosti prostora, po veličastnem smehljaju daljnega morja in vabljevem blesku gora? Nemara ima prav psihoanaliza, ki vidi v tem samo neskončno fino transpozicijo tistega prvinskega nagona, ki obnavlja življenje, ki mu je lasten večni nemir, ki ustvarja vrste, tipe in individuje po načelu kontrastov, da med milijoni ne najdeš dveh enakih posameznikov. Morda je to samo druga oblika nagona, ki žene našo usodo neznanim oblakom naproti kakor veter belo jadrnico po morski sinjini.

Nemara. Toda mi smo odkrili in poznali kos svoje duše. Zato nam je lažje. Sanjajmo o svetu, ki je lepši od našega, o življenju, ki mineva v naših imaginarnih paradižih. Sanjski svet je solnce našega drugega jaz-a. Okoli njega se sučejo divni planeti. To so zadnje vesoljne skrivnosti duševnega mikrokozmosa.

Osip Dimov

Anton Čehov

Ob petindvajsetletnici njegove smrti

Pred pet in dvajsetimi leti, 15. julija 1904, se je v Badenweileru preselil v večnost ruski pesnik Anton Pavlovič Čehov. Njegove zadnje besede so bile nemške: »Ich sterbe...«

Počasi si je pridobil Čehov priznanje v domovini in še bolj počasi v inozemstvu. Svojo literarno karijero je pričel z zabavnimi črticami in kratkimi zgodbami v »Strekozi«. (Približno: Sin izdajatelja »Strekoze« je pozneje s po-

tri zgodbo o tem pepelniku?« In drugega dne je že čital zgodbo o pepelniku.

Toda polagoma so se pridružili njegovemu čudovitemu smehu zvoki melanholije, stari praruskimi zvoki, ki jih poznamo že od Gogola (Smeh in solze) in ki jih je Puškin, solnce ruske poezije, tako dobro razumel:

»Od hlapca do prvega pesnika — mi vsi pojemo žalostno...«

Brezskrben smeh Čehova je dobil temnejši ton. Prav za prav se ne smeje več, samo smehlja se otožno. In včasih tudi zelo žalostno! Še par let — in Čehonte je izginil popolnoma. Tu je Anton Čehov...

Postal je sodelavec velikega, skrajno konservativnega dnevnika »Novoje Vremja«, ne da bi se bil strinjal z nazori njegovega direktorja, zvitega starega lisiaka Alekseja Sergejeviča Suvorina, ki je bil nekoč prijatelj Turgenjeva. Polagoma so nastajale Čehove kratke novele. Zbirki »Mrzla kri« in »Mračni ljudje« sta imeli vedno večji uspeh. Navzlic temu je bil pesnik slabo zapisan pri poklicnih kritikih, strogih avgurij debelih mesečnikov, ki so pazljivo čuvali nedotakljivost ruskega liberalizma.

Od vsakega resnega pesnika niso takrat zahtevali samo talenta, temveč tudi strumno opozicijsko stališče proti tedanjim političnim razmeram. Talent sam ni zadoščal, predvsem je bilo treba dokazati »čistost političnega mišljenja«. Znamenito formulo pesnika Jakova Polonskega:

»Ni treba, da si pesnik, biti meščan, je tvoja dolžnost...«

so uporabljali z neizprosno strogostjo. Tako izjemni talent kakor je bil Ljeskov — ki se je nekaj časa meril celo z Dostojevskim — je kritika kratkomalo zamolčala. Sam Dostojevskij je moral ponovno čutiti ostro vzgojno šibo. Prav tako Turgenjev...

Čehovu so očitali, da ni bil nikoli v ječi, da ni nikdar »trpel« zaradi svojega prepričanja. Ko je izšla njegova krasna povest »Kmetje«, je napisal knez te-

močjo drugega odličnega humorista — Arkadija Averčenko spremenil »Strekozo« v izvrsten »Satirikon«, najboljši šalji list, kar jih je bilo kdaj v Rusiji.) Prosto iz srca je prihajal veselo glasen smeh mladega Čehova, ki je pisal pod imenom Antoša Čehonte. Iznašel je tudi vesele enodejanke kakor »Ženitna ponudba« in »Medved«, ki so ju povsod v Rusiji nešteto krat uprizorili. »O vsaki temi lahko pišem,« je rad povedal Anton Pavlovič. In to ni bilo hvalisanje. »Tu je pepelnik. Ali naj napišem do ju-

danie literarne kritike, vladar miselnosti radikalno misleče družbe, N. K. Mihajlovskij: »Čehov nima Boga — to se pravi, njegovemu ustvarjanju manjka temeljna, vodeča ideja!«

Ker niso Čehova zaradi političnih deliktov nikdar vtaknili v ječo in ga tudi niso izgnali v Sibirijo — kar se je zgodilo Dostojevskemu — so mu končno priporočali njegovi literarni prijatelji in svetovalci, naj se poda prostovoljno na Sahalin, razvpit otok, kjer so bili tedaj največji zločinci. Čehov je šel na težko pot. Od tam ni prinesel domov preveč vtisov, pač pa kal smrtnih bolezni (jetike), ki ga je spravila v prežani grob.

Čehova si moremo zamisliti le v najožji zvezi z rusko zemljo, deželo ravnine z navidezno zaspanostjo. Noben ruski pesnik se ni tako čuteče približal ruskim steptom in poljem kakor Čehov. V njegovih povestih slišimo šumljanje brezkončnega morja travnikov in polj, v njegovih dramah, ki jim je dalo Moskovsko umetniško gledališče tako veličastno odrsko obličje, slutimo skrivnostni dih neskončne daljave. Nihče ni videl kolorita Rusije tako ostro kakor Čehov, nihče razen njega ni z večjim umevanjem slišal otožne melodije ruske pokrajine. Pokrajina in kolorit pa in v skrivnostni deželi živenci ljudje s pohlevnimi živalmi žive po Čehovu skupno življenje.

Čehov je bil videc, skoraj prerok. Ni mogel biti drugo, kajti z nezmotljivo ostrorostjo je gledal v podzemlje ruske realnosti. S številnimi pičicami, s pravih rahlimi namigavanji — ki se jih morda

večkrat niti sam ni docela zavedal — je prerokoval Čehov bodočnost. V drami »Tri sestre«, ki jo je bil napisal kratko pred japonsko vojno, zapušča garnizija v malem mestu svoj stan — in v daljavi pade strel. V »Črešnjem vrtu« posekajo stara drevesa na plemenitaškem posestvu in posestvo ni več plemenitaško, temveč preide v last človeka iz ljudstva. To je bilo napisano pred revolucionarnimi dogodki leta 1905! V »Stričku Vanji« je opisan razdor med mestom in deželo, spor, ki je zavzel prav sedaj tako ostre oblike.

Čehov nudi z opisovanjem Rusije pesniško podobo človeške duše vobče, kajti čim globlje prikazuje pesnik narod, tem jasnejša je slika prvotnosti, tem bližji je splošno veljavnemu, mednarodnemu, vsečloveškemu. Pot v kozmopolitizem vodi — vsaj v umetnosti — skozi narod. Tipajoč po koreninah individualnosti, se dotika pesnik pratemeljev človeškega življenja in bivanja.

L. 1911. sem se v bližini Kodanja srečal z Georgom Brandesem ter sem mu v razgovoru o ruski literaturi omenil ime Antona Čehova. »Kdo je to? Imena Čehov še nisem slišal.« je rekel. Sprva sem mislil, da se šali. Potem sem mu obljubil, da mu preskrbim prevod Čehovih del. Zelo sem se moral truditi, da sem jih zbral.

Danes pozna vsak misleči človek ime Čehov. Anton Pavlovič je vstal zopet od mrtvih, žareč v luči pesniške lepote, notranje čistosti in plemenite človečnosti.

Glavobol

Medicina ne more prav natanko razložiti, kako prav za prav nastaja glavobol. Poznamo štiri njegove vrste: 1. simptomatičen glavobol, ki nastopa kot simptom ali znak kake telesne bolezni; 2. periodično (od časa do časa) se vračajoči glavobol; 3. nevralgičen glavobol, ki za pravo ni glavobol, marveč nevralgija ali živcobil; 4. migrena.

Simptomatičen glavobol nastopa skupaj z drugimi znaki, predvsem s slabostjo:

1. na začetni stopnji nalezljivih bolezni ali bolezni, ki so združene z vročico ali mrzlico;

2. pri zastrupljenjih najrazličnejše vrste. Značilen, upravi tipičen glavobol te vrste povzročajo n. pr. ponarejene alkoholne pijače. Nekatere kemične snovi lahko povzročijo glavobol, druge pa imajo ravno nasproten vpliv: da ga olajšajo ali odpravijo;

3. pri obolenjih vitalnih organov in sistemov našega telesa. Bolezni srca, motnje želodca in čreves, kakor tudi bolezni medenice pri ženskah takisto pripomorejo k glavobolu;

4. pri obistnih boleznih. Ta vrsta glavobola se odlikuje po silovitosti, ki se skoraj ne da premagati. Ali so vzrok

obisti ali ne, lahko dožene zdravnik z osebno preiskavo;

5. pri oteklinah možgan. To je najhujši glavobol, kar jih poznamo; k sreči je ta vrsta glavobola samo majhen drobec enega odstotka vseh glavobolov. Vrhú tega kaže čisto posebno obsežje, tako da ga lahko razločimo od navadnega glavobola.

Pomen in zdravljenje simptomatičnega glavobola zavisi, kaj pa da, od poteka bolezni, ki ga je povzročila. Zdravnik, ki preiskuje neki glavobol, pa bo lahko odkril še znatno več drugih možnosti nego so te, ki smo jih omenili. Pri preiskavanju mu kajkrat pokažejo pot čisto posebne značilnosti tega primera, n. pr. čas, kedaj nastopa, kako nastopa itd. Še bolj pa bo vpošteval pri diagnozi razne druge bolezenske znake, zato se bo zanesel predvsem na natančno telesno preiskavo, morebiti na laboratorijsko analizo telesnih izmečkov. Šele če natančna preiskava dožene, da ne povzročajo glavobola bolezenske motnje organizma, lahko krene k drugim vrstam glavobola.

Periodično se vračajočega glavobola ne povzroča nobena bolezen, ki bi se dala dognati. Nekatere ljudi skoraj vedno boli glava. V večini primerov pa bolečina ni preveč huda. Zdi se, da je treba vzrok takega glavobola vsaj deloma pripisati dejstvu, da je tak človek posebno občutljiv za glavobol; vzroki, ki pri drugih ljudeh ne povzročajo bolečine glave, zadostujejo pri njem, da dobi bolj ali manj močan glavobol. Nagib k temu je v mnogih rodbinah deden in je v bližnjem sorodstvu z dedno slabimi živci. V nekaterih primerih kaže pripisati glavobol na rovaš težkemu duševnemu delu. Takisto ga utegne povzročiti prenaporno gledanje; tudi o skrbeh in razburjenju je znano, da zapuščajo za sabo glavobol. V nekaterih primerih je iskati vzrok vračajočega se glavobola v raznih duševnih motnjah ali v psiholoških konfliktih v podzavesti.

Nevralgične bolečine glave so kaj čisto posledica motenj v oblasti prizadetega živca. Če se ne razvije zadnji zob, ki ga imenujejo »modrostni«, pa tudi druge motnje v zobovju lahko povzročijo nevralgije, pri čemer pa utegne biti središče bolečine daleč od zoba, ki jo povzroča. Podoben učinek ima obolenje nosne dupljine.

Migrena nastopa v ostrih napadih v bolj ali manj periodičnih presledkih.

Omejuje se zgolj na eno stran glave. Napad po navadi doseže višek, ko jame napadenec bruhati. V marsikaterem primeru se takemu človeku trenutno zmrachi tudi pogled. Te bolečine so posledica motenj živčnega sistema, čijih značaj in vzrok nam nista znana. Po pretežni večini napada migrena ženske in se pričinja že v otroških ali dekleških letih. Napadi se stanovito, a z različno silo vračajo vse do petdesetega leta starosti. Najboljše zdravljenje je redno življenje. V tem primeru so napadi slabejši in redkejši, dasi tudi zdaj ne izginejo popolnoma.

Često ublažijo glavobol mrzli obkladki in vroče kopeli nog. Večini ljudi, ki dobivajo glavobol, najbolj prija, če se vležejo. Drugi, ki nimajo močnega glavobola, so najrajši, če se lahko s prijetno zabavo »raztresejo«.

Za zelo močen glavobol predpisujejo zdravniki po navadi kak derivat ogljikovega katrana. Obstoje nešteta zdravila zoper glavobol; njih poglavitna sestojina je po navadi azetanilid. Mnoga pa imajo razne stranske učinke in jih nikakor ne jemljimo brez posvetovanja z zdravnikom.

Ljudje, ki jih čisto boli glava, naj se dajo temeljito zdravniško preiskati, da se dožene, ali ni kriva kakšna kronična bolezen.

(Po »Hygeia«, Chicago 1929)

ZANIMIVO ČLOVEŠKO PLEME

Imenuje se *Ainu*, t. j. človek. To je najtajinstvenejši rod na zemlji. Zaman so poskušali, kam bi ga pridelili: beli ali kavkaški družini, rumeni ali mongolski? Na posled ga je antropologija postavila posebe, v sijajno osamelost. Ainu je nedavno proučeval francoski znanstvenik, dr. Montandon, in nekoliko osvetlil njih posebnost. Najznačilnejša poteza pri njih je nenavaden lasavost. To je tem čudnejše, ker vsi sosede (Japonci, Mongoli, Eskimi itd.) nimajo tako rekoč nič brade. Izpočetka se je njih ozemlje razprostiralo dokaj na široko: bivali so na velikem delu Sibirije, vsem japonskem arhipelu in sosednih ostrovi. Danes naletiš nanje zgolj na severu in vzhodu otoka Jesa, na jugu otoka Sahalina in nekih točkah sibirskega obrežja. Ker so že moški tako kosmati, bi jih ženske radi posnemale. Zato si tetovirajo široke brke s temnomodro barvo. Ainui imajo zanimivo vero: lové mlade medvede ter jih obožujejo. Dobro jih opitajo, da jih prej ali slej med svečanimi obredi — použijejo.

Univ. prof. dr. Alfred Froehlich

Podaljšanje življenja

Tožbe o prekratkem življenju se čujejo vzporedno z željami, kako bi ga bilo moči podaljšati, zato ni čudno, da ljudje že od pradednih dob streme za tem, da bi s prirodnimi ali magičnimi sredstvi kako odložili tisti trenutek, ko se jim bo treba ločiti od tega sveta. Velik sloves si je v tem pogledu za dobe velikega Laotsa pridobila kitajska pijača nesmrtnosti: imenovali so jo »zlati eliksir«, sestojal pa je baje iz cinobra, biserne matice, pepelke in neke arzenikove snovi; eliksir so pripravljali devet mesecev, pri čemer je doživel devet metamorfoz. Kdor ga je potem pil, se je izpremenil v žerjava, odletel na poljane genijev in je tam večno živel.

Paracelsus, Cagliostro in Saint-Germain — sleparji

Alkimistom, srednjeveškim iskalcem zlata, je bil neprestano na umu »kamen modrih«, ki bi baje dal človeku dve največji in najdragocenejši dobrini: prvič bi bilo z njim moči pretvarjati nežlahtne kovine v zlato, drugič pa bi človeka zavaroval pred vsako boleznijo in bi mu podelil brezkončno življenje.

Sloviti zdravnik in prirodoslovec Teophrastus Bombastus Paracelsus Hohenheimski je izumil nekaj eliksir: kdor ga je pil, je imel baje čakati šest sto let. S takim šarlatanstvom si je sicer nabral mnogo zemeljskih dobrin, toda v Salzburgu oznanja napis na neki hiši, da je on tam umrl — v starosti jedva osem in štirideset let.

Nekoliko skromnejši, a zato še zmerom dovolj nesramen je bil v osemnajstem stoletju veliki »čudodelnik« grof Cagliostro, ki je trdil, da ima čudežen eliksir, s čigar pomočjo da je živel že nekaj tisočletij. Njegov življenski eliksir, ki ga danes dobiš v vsaki lekarni, je vseboval aloo, rabarbaro, žafran in svišč; na glasu je kot sredstvo, ki poživlja tek. Grof Cagliostro se je s svojim pravim imenom imenoval Joseph Balsamo, doma je bil s Sicilije in ni živel nič delj in nič manj od drugih smrtnikov.

Prav tako sloveč, ali bolje, proslul slepar, ki se je imenoval grof Saint-Germain, in je igral veliko vlogo na dvoru

Ludvika XV. v dobi pred francosko revolucijo, je trdil, da je z rednim uživanjem čaja, ki ga je bil sam iznašel, dosegel starost 350 let. Njegovo ime se je ohranilo v saint-germainskem čaju, ki ga dobiš v vseh lekarnah: sestoji iz senesovih listov, bezgovih cvetov, kopričevih semen in vinskega kamna.

V osemnajstem stoletju je napravil neki doktor Graham v Parizu, kakor jo je sam nazval »nebeško posteljo«, ki je baje imela moč, da je vsakomur, ki je legel nanjo, podelila novih življenjskih sil. Toda genijalni izumitelj izjemoma ni prišel na svoj rovaš; njegovo »nebeško posteljo« so morali prodati na javni dražbi. Ko so jo razložili, so videli, da je čisto navadna postelja z raznimi žicami, ki so vodile k magnetičnemu aparatu, le-ta pa je bil spojen s harmoniko; vse skupaj je bilo prepojeno z blago delitečimi vonjavami.

Sapa mladih ljudi

Kot znamenitost naj omenimo, da so našli stari rimski napis, ki je slovel v latinščini takole: »Eskulapu in Zdravju posvetil L. Klodij Hermippus, ki mu je sapa mladih deklet dala čakati starost 115 let in 5 dni.« V početku osemnajstega stoletja je izšel spis, v katerem je neki dr. Cohausen zelo učeno dokazoval, da je bil stari Hermippus učitelj na neki rimski dekliški šoli in so mu dekleta zjutraj in zvečer dahnila v obraz. Še veliki holandski zdravnik in učenjak Boerhave, ki ima neka dunajska cesta po njem ime, je svetoval staremu in slabotnemu amsterdamskemu županu, naj spi med dvema mladima človekoma, in ve povedati, da je sivolasni mestni poglavar res postal čilejši in živahnejši.

V nasprotju z navedenimi sredstvi in aparati, katerih prvi namen je bil pač obogatitev njih »izumiteljev«, so stremjenja resnih raziskovalcev in učenjakov, ki so si v interesu znanosti zadajali vprašanje, ali vendarle ni kakih sredstev za podaljšanje življenja.

Stoletna aloa in reseda

Botaniki so na to vprašanje odgovorili za rastline z »da« in navedli več okolišnosti, pod katerimi je moči staranje rastline za izvestno dobo zavreti.

Če rastlini odtegnemo ta ali oni pogoj, ki je za življenje neobhodno potreben, kakor kisik, hraniva, določeno temperaturo okolice, tedaj življenje prestane, rastlina dozdevno umre. Sleherno posušeno seme, vsako žitno zrno, ki ga vtakneš v vlažno zemljo, jame ob primerni temperaturi kaliti, cvesti, obrodi sadove in potem odmre. Ječmenova, ovsova in pšenična zrna skale celo še potem, ko so bila že desetletja v skladišču.

O bakterijah domnevajo, da ohranijo živlensko silo celo do sto let. Najzanimivejši primer podaljšanja življenja pri rastlinah pa dobimo, če rastlini ne damo, da bi cvela in rodila. Tako zvana »stoletna aloa« (pravilneje ameriška agava), ki ima karakteristične, več ko dva metra visoke, sršeče, meču podobne sivozelene liste, je doma v Mehiki, kjer vzcvete po osmih do desetih letih in obrodi sad, potem pa kmalu odmre. Na obalah Jadranskega morja in v naših rastlinjakih pa so pogoji za rast, cvetenje in rodenje sadov mnogo bolj neugodni in zato je treba rastlini petdeset, da celo sto let, da zraste osem in tudi več metrov visoko steblo. Zaradi neugodnih pogojev za prehrano in rast vzcvete rastlina pozneje, a zato živi desetkrat delj. Agava ne more zacveti in tudi ne obroditi, dokler se v njenih velikanskih listih ne nabere dovolj tvoriva za izoblikovanje visokega cvetnega stebila. To traja pri nas in na Jadranu precej dolgo — v vroči Mehiki pa, kakor omenjeno, samo osem do deset let.

Slična je stvar pri travi. Zaradi večkratne košnje v letu trava ne more prav vzcveti in jame poganjati nove, manjše poganjke, ki pa jih kmet pokosi, še preden utegnejo vzcveti. Tako podaljšamo travi življenje za več let.

Dva velika zdravnika: zmernost in vzdržnost

Tako — razmeroma — preprosto kakor pri rastlinah živalim seveda ni mogoče podaljšati življenja. Še mnogo manj pa človeku.

Sloviti Grk Hipokrat, ki je po pravici na glasu enega izmed očetov zdravstva, je pred smrtjo rekel svojim učencem: »Ostavim vam dva velika zdravnika, ki se imenujeta: zmernost in vzdržnost.« In res je za vsakega, ki hoče dolgo živeti, najboljši svet: bodi

zmeren v vseh stvareh, zakaj z nezmernostjo trošiš svoje moči in si krajšaš življenje.

Zelo dobro sta povedala dva modra moža. Prvi je rimski filozof Seneka, ki je dejal: »Življenje samo na sebi ni kratko, le mi si ga krajšamo.« drugi izrek pa izvira od Francoza Flourensa: »Človek ne umre, on se ugonobi!«

Cornarov jedilni list

Benečanu Lodovicu Cornaru, ki je po vzgledu mnogih drugih Benečanov 15. stoletja živel zelo nezmerno in razuzdano, tako da mu je že v štiridesetem letu starosti pretela smrt, so zdravniki prisodili le še dve leti življenja in mu svetovali edino sredstvo: najstrožjo diieto in skrajno vzdržnost. Poslej ni na dan nikoli več pojedel kakor kakih 36 dek gostih jedi in malce več ko 4 decilitre vina. To mu je tako prišlo, da je zdrav in čil učakal več ko sto let. V svojem 78. letu pa se je dal po prijateljih in zdravnikih pregovoriti, da je vsakodnevni količini dodal še kakih šest dek hrane in vina, a to ga je skoro stalo življenje. Zato se je neutegoma vrnil na prejšnjo diieto in je ostal zdrav do konca življenja.

Med svojim 83. in 95. letom je napisal sloveče delo: »Razprave o zmerenem življenju«, knjigo, ki je svoje čase vzbudila veliko pozornost. V njej je razen velike vzdržnosti v prehrani priporočal tudi čist zrak in zdravo spanje in odsvetoval veliko vročino in mraz ter preluhe telesne napore. Priporočal je vzdržljivost v strasteh, čitanje dobrih knjig ter občevanje z duhovitimi ljudmi, predvsem pa odganjanje skrbi. Od Cornara izvira tudi rek, ki je na videz paradoksen: »Kdor malo jé, jé mnogo!« S tem je hotel reči, da oni, ki na dan malo poje, s tem, da doseže dolgo življenje, vendarle več pospravi kakor človek, ki si je z nezmernostjo skrajšal življenje.

Seveda so tudi izjeme. Najslavnejši vseh sladkosnedežev, Francoz Brillat-Savarin, avtor »Fiziologije okusa«, ki je vzlic vsemu živel 71 let, zagovarja nazor, da sladkosnedež, ki ga pa seveda ni zamenjati s požeruhom, pod sicer enakimi pogoji delj živi.

Nauk o zlati sredi

V prvi vrsti tedaj ni problem v tem, kako podaljšati življenje, nego, umeti ga ne krajšati si. Veliki mojster makrobiotike (umetnosti dolgega življe-

nja), zdravnik Krištof Viljem Hufeland, ki je proti koncu 18. stoletja deloval kot profesor na vseučilišču v Jeni, je priporočal v vseh stvareh srednjo pot, zlato sredo. Obe skrajnosti, tako preveč kakor premalo da sta škodljivi. Po Hufelandu krajšajo življenje: mehkužna vzgoja, razbrzdanost v ljubezni, prekomerno naprežanje duševnih sil, bolezn, nečist zrak, življenje v velikih me-

stih, rafinirane jedi, nezmernost, alkoholne pijače, življenju kvarna slaba razpoloženja, lenoba, dolgočasje, umišljene bolezni, strupi vseh vrst in strah pred smrtjo.

Hufeland trdi, da ni še nihče, ki se je bal smrti, dosegel visoke starosti. Zato uči, da je treba življenje ljubiti in ne se bati smrti.

Ujetnik na Novi Gvineji

2

Strahovito vznemirjenje, ki se me je bilo polotilo, mi je vsaj za hip pregnalo vročico. Po bliskovo sem zgrabil za puško, a že v tem hipu mi je sfrčalo okoli glave vse polno puščic, ki me na srečo niso ranile, marveč so se zabodle v šatorovino. Zato sem imel toliko časa in moči, da sem naperil puško v sovražnike, ki so se v rumenkastem svitu zgodnjega jutra videli zares kakor sami peklenščki. Zavrela mi je kri; na moč sem si želel kaznovati te potuhnjene divjake, ki jim nismo storili nič žalega, za njihov hudobni napad. Tisti hip pa sem občutil neko oviro, ki mi je migotala med očmi in ciljem, v katerega sem bil meril. Čeprav sem jo odsunil z roko, se je pojavila znova. Rad bi bil pogledal, kaj je, a ni bilo časa. Če sem se hotel rešiti, je bilo treba pohiteti: vzlic vročici in somraku mi je to uspelo. Po mojih prvih strelih je ponehaval dež puščic; dasi se je še kateri Bakay opogumil in stopil malo bližje, da bi boljše nameril puščico, so kmalu tudi taki poizkusi ponehali. Ostali so se preverili, da ne kaže tvegati. Meril sem dobro; noben strel ni zgrešil cilja in naposled so jo napadalci popihali v pragozd. Izpočetka kaj pa da nisem zalpal temu premirju; bil sem venomer na straži, s prstom na puškinem petelinu. Trudoma sem se oziral krog sebe, da bi bil ugledal glavo kakega Papuanca. Kmalu sem spoznal, kaj je bila tista ovira med menoj in puško. Bila je puščica, ki se mi je zapičila v rame. Trudoma sem jo bil izdrl in še trenutek počakal. Ker je bilo vse naokrog tiho, se mi je togota malo poslegla, hkrati pa se je vračala vročica in opotekaje sem poiskal ležišče. Zdaj sem bil opazil, da so mi zapičene v telo

še tri puščice in da sta oba moja fanta mrtva. Izpulil sem še eno puščico, nato pa me je utrujenost docela premagala; vzleknil sem se po ležišču in napol zaspal.

Kako dolgo je trajalo to poluspanje, ne vem. Vzbudil me je glas Bobyja, ki je ogorčeno vpil nad slugama, ki sta ležala nekoliko v temi:

»Pokonci, tesla! Kaj, vidva spita? Ali tako stražita gospoda? Le počakajta, vaju že še naučim lenobe.«

Stresel je domnevanega lenuha in stoprav zdaj opazil, da sta bila oba mrtva. Zdaj se mu je zjasnilo. Urno je bil stopil k meni in zavpil: »Bakayi so vas napadli, gospod? Oni so blizu, tudi vas hočejo usmrtiti. Bežimo od tod. Ni nobene velike reke, majhna je, brat te reke, po nji lahko pridemo na slano vodo!«

Brž je velel ostalim slugom, da pripravijo prtljago, nato pa se je bil vrnil k meni, da pripravi iz ležišča nosilnico, na kateri naj bi me prenesli na »majhnega brata reke« — mislil je stranski tok reke Markham. Čutil sem se utrujenega do smrti; moja onemoglost je bila tako silna, da bi bil rajši tu počakal smrti. Stokaje sem mu velel, da naj odvede slugo k veliki slani vodi, mene pa pusti tukaj. Ogorčeno me je bil zavrnil:

»Kaj? Vi mislite, da vas bomo kar takole pustili? Če ostanete vi, ostanem tudi jaz. A boljše je, če pojdemo gospod!«

Zvesti, vdani fant bi bil sigurno rajši poginil z menoj vred nego me pustil samega v takem položaju. Tako smo torej dve uri po povratku slug krenili na pot k »majhnemu bratu reke.« Tja smo dospeli zvečer.

Do polnoči sta bila po Bobbyjevih navodilih izgotovljena dva zasilna splava. Čakali smo do zgodnjega jutra, zakaj naša ohlapna, nezanesljiva plovila, zložena iz par močnih debel, ki so jih zvezali z žilavim šibjem, bi se bila sigurno razbila ob prvem sunku v kak iz vode moleči panj. Na vsakem koncu splava je stal sluga in odstranjal ovire. Splava sta nas sicer nosila, vendar jih je bilo težko voditi; plula sta s tokom, kamor ju je že nosil. Zdaj sta se sukala v vrtincu, zdaj plavala bliskovito z drvečim tokom; nenadoma sta se komaj zaznatno gibala na plitvini. Prekrasen je bil pogled na obrežno gričevje, ki je žarelo v razkošnih barvah tropskega rastlinstva.

Tako smo imeli že šest ali osem kilometrov za seboj, kar se moj spredaj plavajoči splav silovito stresel. Nekaj zajetnih drevesnih debel, ki jih je nemara že pred stoletjem izruvala burja ali kakšna druga prirodna katastrofa, je zaprlo reko od obrežja do obrežja in nam postavilo na pot trenutno nepremagljivo oviro. Zdaj je moral Bobby z nekaterimi fanti stopiti s splava in presekat s sekirami to leseno barijado, kar je trajalo precej časa. Naslednjič je le padla zadnja zapreka in Bobby se je bil že pripravil, da vodi splava skozi prečko. Tedajci nas nenadoma obsuje prava toča puščic. Z obupnim krikom se zvali v vodo sluga Dinga, ki mu je obtičala v prsih dolga puščica. Bobby ga je hotel rešiti, zato je preskočil na moj splav, ki se je pri tem nekoliko nagnil in deloma potopil pod vodo; že naslednji hip ga je silni tok tako izpodnesel, da je vsa na njem naložena prtljaga z orožjem, naboji, orodjem in hrano za vedno izginila v valovih. Splav je kmalu izplaval in tekel naprej, dočim ubogega Dinga nismo več videli.

Peklensko zmagoslavno vpitje Bakayev je spremljalo ta dogodek. Medtem ko smo mi bredli po vodi, so se sovražniki spustili čisto na rečno obrežje, da bi lažje merili. Na srečo niso njihove puščice povzročile preveč škode. Ko so sluga z drugega splava, ki so ga na hitro roko pritrdili ob drevesne porobke, ustrelili nekajkrat na sovražnika, so se hudobneži umaknili. Kakšna sreča, da ni bilo vse orožje naloženo na prvem splavu; tako bi nas bili Bakayi pogubili. Medtem je bil odvezan drugi splav in se je približal pregraji; Bobby in ostali sluga so me

previdno dvignili in mi pripravili sedež na splavu, da sem se lahko opiral na hrbet in imel v roki puško.

Odtod smo plavali naprej z največjo pozornostjo in previdnostjo. Tudi sluge so zdaj razumeli, da nam gre za življenje in da bi utegnili neznatno nezgodo vsi plačati z glavami. Vzlic temu, da je bil naš splav obtežen z desetimi možmi in z ostanki zalog, smo varno pluli preko majhnih slapov in preko nevarnih vrtincev. Drugi splav je pokazal, da je trdnjši in zanesljivejši. Razdraženi Bakayi so nas nekaj časa še sledili, polagoma pa smo dospeli med skalnate obale, kjer so bili gozdovi tako gosti, da so se nevarni spremljevalci morali vdati usodi in nam obrniti hrbet.

Naslednjega dne popoldne ob petih so jeli sluga veselo vzdikati: pojavila se je reka Markham. Bil sem preveč medel in truden, da bi bila ta vest napravila name kak dojem. Tudi veselje mojih slug ni trajalo dolgo. Ko smo zavili na glavno reko, je njen deroč tok prijel naš šibki splav, ga nekajkrat zasukal in ga naposled vrgel na neki panj, ki je bil le na pol pokrit z vodo. Pri tem je slabo zvezano šibje, ki se je na večdnevni vožnji preveč namočilo in zrahljalo, razplelo ali pa pretrgalo. Tako se je naše dosežanje plovilo razbilo v svoje sestavne dele in s skromnimi ostanki zadnjih zalog smo tudi mi splavali po drvečih valovih.

Kako sem bil prišel iz vode na močvirno obrežje, kjer me je zvesti Bobby vlekel dalje, tega še danes ne vem. Žal da smo pri tem izgubili dva dobra sluga Jumba in Piccalillo. Ali so ju krokodili potegnili v globino...?

Za nas žive so napočili strahotni dnevi. Vse, kar smo še imeli, — živež in strelivo, pokrivala in drugo — vse je šlo na dno reke. Klobuk sem bil izgubil že pri prejšnji nezgodi; zdaj so šli tudi čevlji in obleka. Na sebi sem imel samo srajco.

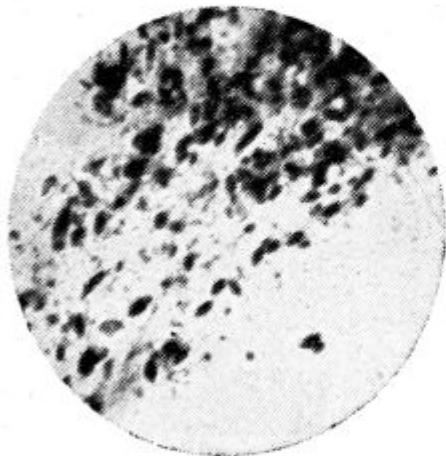
Kaj smo hoteli začeti brez hrane, obleke, orožja in zaščite? Naš položaj je bil strašen. Obletavale so nas milijarde moskitov in nas nepopisno trpinčile. Sluge so se trudili, da bi s trenjem lesa napravili ogenj, a jim ni šlo izpod rok. Ali niso našli primerne hrane, ali pa je bil že preveč premočen. Stiskajoč se drug k drugemu smo preživljali strašno noč.

Zbiti, lačni in vsi opikani od nenasitnih komarjev smo krenili zjutraj na pot ob obrežju. Ker sem še vedno trespetal od mrzlice, morda zato, ker so se mi gnojile rane od puščic, sem lahko stopil komaj nekaj korakov naprej. Zato so me sluge spet naložili in previdno nesli. Lahko si mislite, kako počasna je bila spričo takih okolišnosti na-

ša pot. Moji spremljevalci so s svojimi risjimi očmi nenehoma iskali, kje bi bilo kaj za pod zobe in so nabrali razen korenja in drugih užitnih rastlin vse polno drevesnih žuželk in bub, ki so jih jedli z največjo slastjo, medtem ko se je meni pri tem obračal želodec. Ali kaj bi! Ni trajalo dolgo, pa sem se moral tudi jaz s tem sprijazniti.

Bodite previdni pri uživanju sadja!

V času, ko prihaja zrelo sadje v velikih množinah na trg, jih je malo, ki se lahko krote, če vidijo pred seboj cele kupe sliv, breskev in grozdja, ki tako vabi in draži človeka, da se mu od poželenja naravnost nabirajo sline v ustih. Skoro vsak, ki more, si kupi to, kar mu

Kvasne stanice, glivice in bakterije na slivi (800 krat povečano)

poželi srce. In kako malo jih je, ki nimajo niti toliko potrpljenja, da bi počakali, da pridejo domov. Najčešče vidimo ljudi, kako zobljejo črešnje, marelice, slive in grozdje kar na cesti, gredo v urad ali na sprehod. Vsi ti se kajpada ne zavedajo, da povzijejo s takšnim neočiščenim in neumitim sadjem nebroj bakterij.

Cestna železnica, avtobusi, vozila vseh vrst in pešci, ki se ustavljajo ali gredo mimo prodajaln sadja, dvigajo prah, ki se nabira in ostaja na sadju, tembolj če je sveže. In v tem prahu je vse polno bakterij. V njem so klice, ki se na vlažnih sadežih lahko bujno raz-

vijejo, da ostanejo ne le pri življenju, ampak se celo pomnožujejo, zlasti če položimo sadje za nekaj časa na toplo. Otipavanje sadja po prodajalcih in kupcih, nakladanje in zavijanje v papir — vse to je od sile nezdravo in nehygien-sko. Vsak prodajalec bi si moral biti svest, da sadja ne gre prijemati z roko, ampak zajemati s pločevinasto globoko žlico ali leseno vevnico, kajti z dotikom rok se bakterije prenašajo in razmnožujejo.

Če operemo sadje, ki smo ga kupili na stojnici ali v trgovini in preiščemo umazano vodo, v kateri smo ga oprali, šele spoznamo, kakšno nevarnost pomeni za človeka zavživanje neopranih sadežev. Pod drobnogledom se pokažejo številke, ki se vidijo fantastične, a so na žalost resnične. Niti najskrbnejša pralna procedura ne more odstraniti vseh škodljivih klic in bakterij, vendar pa zmanjša nevarnost okuženja in vsaj deloma odpravi množine bakterij, ki se drže sadja. S čisto navadnim pomakanjem v vodo sem odstranil s črešnje 20.000 bakterij. Drugič sem jih naštel 52.000, tretjič celo 900.000.

Še nekaj primerov, ki lahko pokažejo opasnost nalezljivih bolezni, ki nam pretijo po sadju: na borovnici sem nekoč našel 20.000 bakterij, na brusnici 8000, na drugi brusnici 14.000, na češplji 1000, na rumeni slivi 38.000, na hruški pa 12.000.

Že te številke dajo misliti. Z neumitim sadjem prihajajo v naše telo tudi ogromne množine bakterij.

Navaden črešnjevi sad tehtja povprečno 2, 1 do 5,5 ali 6 g. Če prištejemo k tej teži povprečno 10.000 bakterij, pride na kg črešenj nekako 2.000.000 bakterij.

To število pa je, povprečno vzeto, še mnogo prenizko, zakaj že pri samem

kg črešenj je treba računati kakor kažejo izkustva, z več milijoni bakterij. Z 1 kg brusnic sem odstranil skoč 15.000.000 bakterij.

In v vseh imenovanih primerih je bilo sadje neoporečno, brusnice pa so bile celo izbrane, zelo suhe in lepe.

Tolaži nas lahko samo dejstvo, da je večji del bakterij, ki se najdejo na sadju, nedolžen ter ne povzroča življensko opasnih obolenj. Vendar pa gre velik del črevesnih indispozicij, primerov griže in slično na račun neumitega sadja. Vse te bolezni se pojavljajo pri ljudeh baš v sezoni sadja in z mirno roko lahko zapišemo, da jih zakrivljajo bakterije. Vse premalo se tudi upošteva, da se lahko razvije sam ob sebi nedolžen črevesni katar v težek in življensko nevaren tifus, znano infekcijsko bole-

zen, to pa zategadelj, ker slabi odpornost organizma. In slednjič se ne sme prezreti dejstva, da postanejo čisto najnedolžnejše bakterije na sadju povzročiteljice zelo nevarnih bolezni. Omenjamo samo tifus, grižo, kolero, difterijo in tuberkulozo — skratka kaliče, ki žive tudi izven telesa. Vse te bolezni se lahko prenašajo s sadjem.

S tem nočemo nasprotovati zauživanju surovega sadja, nasprotno! Ljudje naj ga jedo, kolikor morejo! Treba pa je biti obziren do sebe in drugih. Na druge se oziramo na ta način, da sadja ne otipavamo, vanj ne kihamo niti kašljamo, kakor imajo nekateri navado, in pa da sadje, preden ga prinesemo na mizo ter ga ponudimo gostu, lepo operemo, kakor se spodobi.

Po dr. Fr. Hoderju.

Prof. dr. L. Houliéviqve (Pariz)

Blagoslov dežja

»Že spet dež, da bi ga vrag!«

Kolikrat ga preklinjamo, in vendar po krivem; zakaj dež čisti zrak, ki ga vdihavamo. Že iz tega edinega vzroka ne zasluži, da se jezimo nanj. Kako je zrak včasih potreben očiščenja, se preverimo, če se po prekrasnih solnčnih dneh popnemo na goro in se ozremo v dolino pod seboj. Nad nami vedro višnjevo nebo in zrak okoli nas jasen in prozoren. A doli pod nami? Tla preprezajo plasti soparice, le tu pa tam pretrgane od vetra. In potem oblaki prahu, nesnage in megle.

Če hočeš dognati kaj več o tem atmosferskem prahu, si ga moraš ogledati pod mikroskopom. V prvi vrsti boš opazil mnogo anorganskih delcev: saj, pepela, majhnih kristalov, pred vsem pa morske soli in galuna. Videl boš tudi ostre kremenove snovi, ki so prej kot nedolžne, če pridejo v pljuča, ter razne organske substance, kot bombaževa vlakna, cestni prah in — o strah in groza! — bacile in bakterije, katerih imen se mi kar ne da dopovedati. O, nikar se ne vznemiriti: vsa ta snov je domala neopasna, ker je mrtva. S poskusi so dognali, da med 100 milijoni delcev, ki plavajo v zraku, ni niti enega živega organizma.

Razen teh vrst prahu, ki smo jih pravkar navedli, je v ozračju še pos-

sebna plast prahu, ki je nabita z električno energijo. Ti delci se imenujejo ioni in jih ne moremo dognati drugače, kakor kadar je v njih električni tok. Ioni so v mnogo višjih zračnih plasteh kakor navadni prah, ki se dvigne samo nekaj sto metrov: v višini tisoč metrov ga tako rekoč ni več. Zato pa je tam gori več ionov, ki jih pride trideset do petdeset tisoč na kubični meter; ta del atmosfere se razprostira več kilometrov visoko. Razumljivo, zakaj ioni so mnogo lažji od vseh drugih snovi in jih zato tudi lažje zvrtniči v višine, od koder le počasi spet padejo na zemljo. Z odkritjem radija smo našli tudi izvor ionov. Znanost je dognala, da je na površini zemlje na mnogih krajih dobiti radioaktivne prvine, katere izžarjavajo plin, ki se razprostire v ozračju. Od tega izžarjevanja se molekuli, s katerimi pride plin v dotik, razcepijo, pri tem procesu pa nastanejo novi, z električno energijo nabiti molekuli, ki jih imenujemo ione.

Umetni dež

Za pojasnjenje deževnih kapljic zadostuje kaj epostaven poskus. Treba nam je samo steklenice z zamaškom, v katerega vtaknemo stekleno cevko z razpršilom. V steklenico spustimo nekaj vode, pritisnemo na gumijast me-

hur razpršila in ga spet spustimo. Tako je prišlo v steklenico nekaj novega zraka in ves prah v steklenici se je potem nasrkal vodne pare in se razširil. Zaradi tega razširjenja se zrak v steklenici ohladi in vodna para se zgosti v vidno meglo. Iz hlapov nastale kapljice pa niso edini vzrok tega procesa. Vsaka kapljica se je vrhu tega združila z delcem iz zraka, kar lahko pokažemo na dva načina. Tvorbo oblakov ojačimo z zvečanjem števila ionov, s tem da spustimo v steklenico radijev plin ali roentgenove žarke. Po kaže pa se, da ne nastane več nova megla, če eksperiment večkrat ponovimo, ker se vsakič vsrka nekaj delcev prahu, tako da se zrak v steklenici polagoma očisti vseh tujih sestavin. Sleherni kapljici megle je za njen nastanek treba trdnega jedra, bodisi delca prahu ali pa iona. Isti proces imamo tudi v prosti prirodi, samo v neizmer- no večjem obsegu.

Prírodní dež

V ozračju je zmerom neka množina z vodnimi parami več ali manj nasičena z zraka. Ta vodna para je docela jasna in prozorna, tako da je ne zaznamo. Če se prah iz katerikoli vzrokov vsesa v višine — denimo, da gre pri tem skozi hladnejšo in še bolj z vodnimi parami nasičeno zračno plast — popušča atmosferski pritisk, ki tišči nanj tem bolj, čim više se zrak dvigne. V razmerju z razširjenjem se volumen zveča, pri čemer se zrak čedalje bolj ohlaja, dokler ni nasičen. Tisti- krat se vodna para zgosti v kapljice in vsrka prah in ione, ki so v zraku. Sprva so kapljice kaj majhne, a naglo rasto, ker je vodna para v neprestanem gibanju in se kapljice spoje med seboj v čedalje večje, ki postanejo naposled tako težke, da padejo z veliko hitrostjo na zemljo, s katere se je bil prej dvignil v obliki plina.

Dež tedaj ni tako preprost proces, kakor bi si utegnili kdo misliti. Pred vsem igra pri njem veliko vlogo atmosferska elektrika. Za to imamo neoporečne dokaze, ki se med drugim opirajo na dejstvo, da lahko preženemo oblake z električnimi valovi. Vsekako drži, da pridejo delci prahu, ki tvorijo jedro deževnih kapljic, ž njimi vred na zemljo, in da na ta način dež očisti plast zraka med deževnim oblakom in zemeljsko površino prahu in nesnage.

Ker se pri tem zemlja omoči, se nekaj časa ne more delati prah. Naravna posledica dežja je tedaj popolno očiščenje ozračja: zato smemo biti za dež samo hvaležni.

A s tem še nismo našli vseh vrlin vlažnosti ozračja. Ljudje smo tako ustvarjeni da reagiramo tudi na neznatno izpremembo toplote. Človek živi tako na Grenlandiji kot v Sahari, toda izprememba v temperaturi bi škodovala i temu i onemu. Idealno podnebje je tam, kjer se toplota le polagoma menja. Pri tem igra vodna para v zraku veliko vlogo, ker služi za termostat: regulira in zadržuje atmosfersko premeno. Solnčna toplota ni tako moreča, če mora najprej skozi plast oblakov, a zemlja se ponoči manj ohladi, če preprezajo nebo oblaki.

Lahko pa gremo še delj. Vsi vemo, da je za izhlapevanje vode potrebna precejšnja vročina. Da pretvorimo gram vode v paro ali plin, nam je treba natanko 80 toplotnih enot. Kadar pa se gram vodne pare spet utekočini, se vrne 80 kalorij, ki so bile prej absorbirane, nazaj v zrak. Voda je tedaj največji toplotni regulator, kar jih poznamo.

RAZSVETLJAVA MESTNIH ULIC.

Policijski poročnik La Reynie je l. 1667. uvedel v Parizu za razsvetlilo sveče, zaprte v laternah. To je izzvalo toliko navdušenja, da so skovali svetinjo, ki predstavlja boginjo s plamenico v roki in z napisom spodaj: *Sécurité et splendeur de la ville* (varnost in sijaj mesta). Postavili so na vsak konec in na sredino prometnih cest po eno svetilko. Primerjaj s tem naše razmere, n. pr. Vrhovec. Zgodovina Novega mesta (145): »Po ulicah so švigali ponoči z gorečimi treskami, s katerimi so si svetili tako pogostokrat, da je moral magistrat to razvado l. 1800. ostro prepovedati.«

OD KDAJ SO REBUSI?

Lahko bi jih potisnili do egiptskih klinopisov ali pa še dalje. Pisava, nazvana prvotno »in rebus«, ker s stvarmi izražaj svoje misli, sega v dobo prve omike. Rimljani so imeli rebus za navihano razvedrilko. Cicero je pogostoma zapisal svoje ime Marcus Tullius, za njim pa narisal grašek, ki se je pri Latincih imenoval *cicer*. Podobno so goriški Slovenci klicali nekega gospoda z glasom I, vzdignivši pri tem svoj palec na desnici, pri čemer so v mislih izrekli kot v. Tudi na rimskih denarjih zaslediš zagonetno znakovnico. Vsi penozo- slovcí poznajo novce s podobo imperatorja Cezarja in z likom slona, ki se mu la v Mavritaniji reklo »cezar«.

Kitajska nevarnost v Peruju

Ko je bilo l. 1855. v Peruju odpravljeno suženjstvo, so črnci zapuščali plantaže ter se začeli seliti v mesta ali celo v tujino. Kmalu nato se je pokazalo, da primanjkuje delovnih sil za plantaže. Zato so se merodajni činitelji ozrli po nadomestilu delavcev in ker je bil dotok belokožcev iz Evrope skromen

ko ostanejo v Peruju ali pa se vrnejo v domovino.

Sistem se je v začetku sijajno obnašal. Zadovoljni so bili i Perujci i Kitajci. Slednji, rojeni vrtnarji in rastlinarji, žilavi, marljivi in vsake aklimatizacije zmožni delavci, so povzročili, da je zavzel dotok v deželo kmalu preobširne

Sedemnajstletna Perujka

(Lesorez slikarja-grafika E. Justina)

ter se ni bilo nadejati pomoči niti iz novih angleških kolonij v Zapadni Indiji, so se vrata perujske republike odprla kitajskemu življu. Vlada je poslala na Kitajsko svoje agente, ki so pridobivali kulije za izselitev in priselitev v Peru. Vsem, ki so se tedaj priselili, je bilo na prosto dano, da po gotovem roku lah-

oblike. V nekaj letih je prišlo v Peru nad 100.000 Kitajcev. Kaj, če bi se priseljevanje nadaljevalo v tem obsegu? Perujska vlada je bila v velikih skrbih. Zakaj Kitajci so pač trumoma prihajali v deželo, a se niso vračali domov, ker jim je bilo v Peruju dobro. Tu so se osamosvojili. Začeli so gospodariti na

lastno pest, vrinili pa so se tudi v obrt in trgovino.

Tedaj so se pokazale mnogoštevilne nevarnosti v pravi luči. Začela se je neizprosna konkurenca, pravcati boj med rumenim in žoltim elementom. In rumeni so pokazali taktiko, kateri ne bi bilo doraslo nobeno drugo pleme. Italijani, posebno Genovežani, ki so že bili zavzeli važne postojanke v trgovini, so postali prve žrtve Kitajcev. Če je kje otvoril svojo trgovino z mešanim blagom Italijan, se je v njegovi bližini gotovo kmalu naselil tudi Kitajec, čeprav v mnogo skromnejši kolibi. Začel se je tih, a srdit boj med konkurentoma. Kitajec je bil vedno cenejši in ni trajalo

Obenem so razvijali Kitajci v Peruju svojo divjo in nebrzdano spolnost, ki je prislovično lastna njihovemu plemenu. V deželi so prihajali na svet črnici, Indijanci in celo belokožci, ki so kazali tipične kitajske znake. Tako je danes v Peruju poleg sto tisoč kitajskih naseljenцев vsaj pol milijona Perujcev, ki se jim pretaka po žilah azijska kri. Nastala je posebna mešanica ljudstev, potomstvo pa si je skoro povsod slično v svojstvenostih grla in ust, ki ga napravljajo nesposobnega za izgovorjavo gotovih španskih konsonantov, tako da se glasi španščina iz njihovih ust približno tako kakor angleščina iz ust Kitajcev v Aziji. A to ni zadrževalo sinov

»Prestol Inkov« — Rodadero pri Cuzco

(Lesorez slikarja-grafika E. Justina)

dolgo, da je odjedel belokožcu vse odjemalce. Tudi če je belokožec, navadno Italijan, skušal znižati prodajne cene, je bil rumenokožec še vedno cenejši. To mu je bilo mogoče poglavitno zaradi tega, ker so Kitajci v svojih življenjskih potrebah neverjetno skromni. Niti najskromnejši Italijan se ni mogel kosati in ne vzdržati primere z njimi. Kitajcu zadostuje za življenje malo riža, Italijan zahteva že več. In začelo se je praviloma dogajati, da se je moral belokožec v devetdesetih od sto primerov umakniti rumenokožcu, ker je tako odločila rasna sila.

Vzhoda, da ne bi si naročili iz domovine še legitimnih žena, tako da je poleg mešancev nastala v Peruju tudi čisto krvna kitajska rasa.

Ta dejstva nas lahko popolnoma pouče o strahu, ki se je loteval Perujcev, ko so videli, kaj se dogaja. Kakor v Zedinjenih državah, so tudi v Peruju oblađi omejele dotok žoltga elementa. Vendar pa to ni zaleglo mnogo. Kitajci so zviti in se znajo po ovinkih še vedno vtihotapljati v deželo. Obrt vtihotapljanja razumejo kakor noben drugi narod na svetu. Vsak mesec pripeljejo ladje na stotine novih Kitajcev, ki pod razni-

mi pretvezami obiščejo Peru. Izkrcajo se kot bivši kuliji, ki prihajajo le na obisk k prijateljem in znancom, natančnejši pretres pa bi lahko vselej dognal, da je večina Kitajcev novih priseljenecv.

Dejstvo, da v Peruju rumenokožci presegajo povprečno število neazijatov, kaže tudi fakt, da je v deželi uveden monopol na opij. V državno blagajno se na ta način stekajo lepi letni dohodki. Kitajci obvladajo v Peruju že danes večino male trgovine, vrinili so se tudi v obrt in ustanavljajo celo svojo veliko trgovino in banke. Sprehod po glavnih ulicah v Limi pouči tujca, da je v perujski prestolnici mnogo rodbin s španskimi krstnimi in kitajskimi rodbinskimi imeni.

Igra in ženske, za katere žrtvujejo Kitajci neverjetne vsote, sta edini senčni strani kitajskih priseljencev. Prav je rekel tisti evropski trgovec, ki je izjavil: »Če ne bi Kitajci imeli igre in žensk, bi bil Peru že davno kitajska naselbina.« Strast do igre in ženske je Kitajcu prvo na svetu; in za to strast mu ni nobena žrtev prevelika in nemogoča.

Vprašanje kitajskega priseljevanja v Peru je že zaradi tega splošne važnosti, ker predstavlja del ogromnega kompleksa vprašanj o poseljevanju Južne Amerike. Skoro ni več dvoma, da bi postale južnoameriške republike v dobrih sto letih kitajske domena, če bi vlade dovolile neomejeno priseljevanje. Kajti Kitajec ima poleg zmožnosti križanja z indijanskim plemenom tudi neverjetno zmožnost asimilacije; ker je močnejši od njega, porabi vse njegove prednostne lastnosti zase. Nazadnje se ne sme pozabiti, da ima Kitajska pripravljene za emigracijo na milijone in milijone duš. Že iz tega lahko razvidimo, čemu je Severna Amerika zaprla vrata rumenemu elementu in čemu se pazi na zmeren dotok žoltih tudi v državah Latinske Amerike.

Gospodarji Venezuele, Čile in Peruja, generali Gomez in Ibanez ter don Augusto B. Leguia imajo svoje dežele popolnoma v oblasti. Moč, ki je osredotočena v njihovih rokah, je tako velika, da se ne da primerjati z močjo nobene evropskega vladarja.

Prezidenti omenjenih treh držav razpolagajo neomejeno z državnim denar-

jem, s policijo, vojsko in mornarico. Po lastni volji in preudarku imenujejo uradnike in ministre, ki so le njim odgovorni. Zbornice so le okrasje državnega življenja, konstitucija pa ni nedotakljiva reč. Glave diktatorjev vidiš celo na znamkah in novcih.

V gmotnem oziru, predvsem v gospodarskem pogledu pa donasajo diktature v Venezueli, Čile in Peruju velike koristi in ugodnosti. Ker vladata red in mir, se v teh, od prirode bogato obdarjenih deželah, množi blaginja sama od sebe. Mesto besed govore dejanja. Popravljajo se pristanišča, grade železnice in uvaja se celo zračni promet. Avtomobilske ceste učinkujejo na prebivalstvo močnejše nego vse nacionalistične in boljše fraze. Tako odolevajo državnice latinske Amerike visoki tarifni politiki angleških železniških družb, ki drže promet v svoji zavisnosti.

Navzlic temu pa ima to življenje v Peruju mnogo nasprotnikov, ki delajo pokoro za svoje grehe na razne načine: prenašati morajo konfinacije in deportacije ter celo usmrčevanja, če nanese potreba. Da pa ne bo o ameriških diktaturah meglenih pojmov, velja pripomniti, da takšne svobode, kakor jo zahtevajo nezadovoljneži, v Južni Ameriki še nikoli ni bilo. Kar je bilo doslej, se lahko označi z besedama: kaos in anarhija. In tudi o železni pesti in krvavi sekiri južnoameriških diktatur se lahko reče, da nista v letih svojega obstoja zahtevali toliko človeških žrtev kakor samo nekaj mesecev mehiške gverilje.

Sedanji prezident Peruja, Augusto B. Leguia, je bil že v letih 1908—1912 na čelu države. Da bi si popolnoma zasi-gural oblast, je izpremenil določbo ustave, ki veli, da ne sme biti izvoljena ena in ista oseba dvakrat zaporedoma za prezidenta. Prej je veljalo v deželi načelo »No Reeleccion«, t. j. prezidentska doba ene in iste osebe je smela trajati samo štiri leta.

Prezident Leguia je že čez šestdeset let star. Dobo svojega prvega predsedništva v letih 1908—1912 je porabil za ureditev kompliciranih državnih dolgov v inozemstvu. Zaradi tega so mu ponovno očitali izdajstvo in prodajo države yankejem. V resnici je pa stvar drugačna. Država je bila pred svetovno vojno angleška kolonija, danes pa je prevzela nad njo nekakšne vrste finančni protektorat Amerika.

Anton Čehov

Klica

Tajnik Jefim Fomič Perekladjin je šel spat potr, celo užaljen.

— Glej, da izgineš, satan! je nahrulil ženo, ko ga je vprašala, zakaj je tako slabe volje.

Stvar je bila ta, da se je pravkar vrnil domov iz družbe, kjer so mu povedali mnogo neprijetnih, žaljivih reči. Sprva se je govorilo le o koristi izobrazbe vobče, potem pa je prešel razgovor neopažno na znanje uradnih tovarišev, pri čemer so prišla mnoga namigavanja, očitki in celo sramotilne opazke o nizkem stanju izobrazbe uradnih oseb. In kakor je že v ruskih družbah navada, so prešli končno od splošne teme na osebno polje.

— Vzemimo na primer vas, Jefim Fomič, je rekel obrnjen proti njemu neki mladenič. Vi imate zelo lepo mesto, kakšno izobrazbo ste prinesli s seboj?

— Kakšno? Prav nobene. Na našem mestu ni treba nobene izobrazbe, je pohlevno odvrnil Perekladjin. Treba je znati pravilno pisati pa — konec...

— Kje pa ste se vendar naučili pravilno pisati?

— Z vajo... Med štiridesetletno službeno dobo se že nauči. V začetku je zares šlo težko, napravil sem marsikatero napako, pozneje pa sem se vživel — in gre.

— In ločila?

— Tudi z ločili gre... Jaz ne napravim nobene napake.

— Hm, je rekel mladenič. Vaja še ni izobrazba. Ni zadosti, da postavite pravilno ločila. To nikakor ni zadosti. Treba jih je znati vedoma uporabljati. Kadar napravite vejico, morate vedeti, zakaj napravite vejico. To je važno! Ta neveden, refleksiven pravopis ni toliko vreden. Strojno delo, nič drugega.

Perekladjin je molčal. Celo smehljaj se je rahlo. (Mladenič je bil sin državnega svetnika in je imel usposobljenost za X. činovni razred.) Toda sedaj, ko je šel spat, ga je prevzela jeza.

— Štirideset let sem služil, je preudarjal sam pri sebi. Nihče me ni do sedaj imenoval osla in sedaj, prosim, kakšno kritiko dobi človek. Neveden! Refleksiven! Strojno delo! Ah, da bi te vzel vrag! Morda vem zato več nego ti, čeprav nisem šel na univerzo!

Ko je v mislih razlival svojo jezo na kritika in mu očital vse mogoče neotesanosti, se je počasi segrel pod odejo. Perekladjin se je polagoma umiril.

— Razumem, vem... je mislil že v polsnu. Ne delam dvopičij, kjer mora biti vejica, torej razumem in vem. Da, mladenič. Najprej je treba živeti, služiti in potem kritizirati starega moža!

Pred očmi spečega Perekladjina se je prikazala iz temnih, smehljajočih se oblakov ognjena vejica kakor meteor, nato druga, tretja in kmalu je bila vsa neskončna površina, ki se je razprostirala pred očmi sanjača, pokrita z gosto, letečo množico vejic.

— Vzemimo na primer vejico... je preudarjal Perekladjin in čutil sladko odrevenevanje udov v prihajajočem spancu. Jaz vem vse prav dobro... Vem za mesto vsake posamezne in... tudi vedoma, ne samo kar tako... vprašaj me in videl boš. Vejico rabimo na raznih mestih, kjer je treba in tudi ne. Kolikor manj umljiv mora biti dokument, toliko več vejic mora biti v njem. Rabimo jo pred »kateri« in pred »da«. Ako je treba v dokumentu navesti uradnike, se mora pred imenom vsakega posameznega postaviti vejica. Jaz vem!

Zračni vrtinec je odgnal vejice. Na njih mesto so priletele pike.

— Piko postavimo na konec pisanja... Kadar globoko zadihamo in pogledamo tistega, ki mu čitamo pisanje, tudi tja spada pika. Po vsakem daljšem delu mora biti pika, da ne izgubi tajnik nad čitanjem sape. Sicer ne spada pika nikamor.

Zopet so priletele vejice in se zmešale s pikami... Zračni vrtinec... Perekladjin je videl celo goro vejic in dvopičij.

— Tudi to vem, je razmišljal. Kjer bi bila vejica premalo, pika pa preveč, tja spada podpičje. Pred »ampak« in »torej« vedno podpičje. In dvopičje? Dvopičje postavimo vedno za besedami: kljub temu je bilo sklenjeno.

Podpičje in dvopičje sta izginila. Prišla je vrsta na vprašaj. Skočili so iz oblakov in plesali kan-kan.

— Glej, le pogledi: vprašaj. In če bi jih bilo tisoč, naj bi ne vedel za njih mesto? Rabimo ga vedno, kadar vprašamo kak

drugi urad, ako iščemo dokument. »Kako so bili uporabljeni prihodi preteklega leta?« Ali: »Prosimo mestno glavarstvo za odlok, je li smatra za potrebno, da Ivanovna? ... in tako dalje.

Vprašaji so pritrjevalno kimali z glavami in se izpremenili v klicaje.

— Hm! Ta znak je zelo pogost v pisnih. »Vespoštovani gospod!« ali »Vaša Ekscelenca, naš milostivi oče in dobrotnik!« Kdaj pa v dokumentu?

Armada klicajev se je še bolj vzravнала in strumno čakala.

— V dokumentu ga rabimo ... ako ... hm ... zares, kdaj ga rabimo prav za prav v dokumentu? Le počakaj ... da bi vrag, moj spomin ... Torej kdaj? ... hm ...

Perekladjin je odprl oči in se obrnil. Komaj je zopet zaprl oči, že je bilo temno ozadje polno vzravnanih klicajev.

— Za vraga ... Kdaj ga vendar rabimo? je premišljal in skušal izbiti iz glave nepovabljenega gosta. Sai vendar nisem pozabil! Ali sem pozabil ali pa ga nisem nikdar rabil.

Skušal se je domisliti vseh dokumentov, kar jih je bil napisal v teku svoje štiridesetletne službe. Toda navzlic vsem naporom se ni spomnil iz svoje preteklosti niti enega klicaja.

— Kakšen slučaj! V teku svoje štiridesetletne službe nisem napravil niti enega klicaja. Hm ... kdaj pa se rabi prav za prav?

Izza goste ognjene vrste klicajev se je režal mladeničev obraz. Tudi ločila so se smejala in se strnila v en sam velik klicaj.

Perekladjin je stresel glavo in odprl oči.

— Vrag vedi, kaj je to, je mislil. Zjutraj moram rano k maši, sedaj mi pa ta stvar roji po glavi. Hm! Toda kdaj rabimo klicaj? No, tako je s tvojo vajo! V teku štiridesetih let niti enega klicaja! Tako — in sedaj?

Perekladjin se je prekrizal in zaprl oči. Toda takoj jih je zopet odprl. V temnem ozadju je stal še vedno veliki klicaj.

— Fui! Tako ne bom spal celo noč. Maruša! Obrnil se je k ženi, ki se je često ponašala s svojim kurzom v zavodu. Srček, ali veš, kdaj se rabi v pisanju klicaj?

— Seveda vem. Nisem bila zaman sedem let v zavodu. Vso slovnico znam na pamet. Klicaj rabimo, kadar koga nagovorimo, kadar kličemo ali kadar

hočemo izraziti svoje navdušenje, ogorčenje, radost, jezo ali sicer kak občutek.

— Tako ... je mislil Perekladjin ... navdušenje, ogorčenje, radost, jezo ali sicer kak občutek ...

Tajnik se je zamislil. V teku štiridesetih let je popisal strašno mnogo papirja in sedaj se ne spomni niti ene vrste, ki bi bila izražala navdušenje, ogorčenje ali sicer kaj drugega.

— Ali sicer kak občutek ... je premišljal. Ali kaj je treba uradnemu pisanju občutka? To more napisati tudi človek brez vsakega občutka ...

Zopet se mu je režal mladeničev obraz izza ognjenega znaka. Perekladjin je sedel na rob postelje. Bolela ga je glava in čelo mu je oblival mrzel znoj. V kotu se je prijazno svetlikala lučica pred sveto podobo. Mala soba je bila topla, snažna in čista, toda ubogega uradnika je kljub temu zeblo. Počutil se je slabo kakor človek, ki je pravkar zbolel na pegastem legarju. Ognjeni klicaj ni skakal več pred njegovimi očmi — zasramovalno mu je migal doli z omare.

— Stroj, stroj! je šepetal obraz iz sani in pihal v uradnika suh mraz. Brezčutna kepa!

Perekladjin je zlezal pod odejo. Tudi pod odejo je videl prikazen. Pritisnil je svoj obraz na ženino ramo. Vso noč se je mučil ubogi. Klicaj pa ga ni zapustil niti čez dan. Povsod ga je videl: na čevljih, na krožniku, na redu sv. Stanislava.

— In sicer kak občutek, je mislil. Res je, da pri nas v uradu ni bilo nikoli nobenega občutka. Sedaj grem k šefu, da podpišem gratulacijsko polo. Ali je morda tudi za to potreben občutek? Kar tako ... Gratulacijski stroj!

Ko je stopil na ulico in požvižgal izvoščku, se mu je zdelo, da je mesto izvoščka prišel klicaj.

V šefovi predsobi mesto sluga zopet klicaj. Pero, ki ga je pomočil v črnilo, je bilo tudi klicaj. Perekladjin je vzel pero, ga pomočil in hresčeče podpisal polo:

»Jefim Perekladjin, tajnik kolegija!!!«

Za svojim imenom je potegnil tri klicaje. Bil je navdušen, ogorčen, jezen in vesel.

— Tu imaš! Tu imaš! je mislil in krepko pritisnil pero.

Ognjeni klicaj je bil zadovoljen. Izginil je.

Dr. Vl. Travner

Čarovništvo in čarovniški procesi

Nadaljevanje in konec)

3. Nравно-verska razlaga

Zgodovina nam pove, kdaj se je začela vera v novodobno čarovništvo, katere činjenice so pospeševale njen razvoj, kako, kdaj in kje se je razširila ta blodnja, kdaj je dosegla svoj višek, kakšni so bili njeni vplivi ter kdaj in kako je ta zmota pojemala in slednjič ugasnila. Naravoslovne razlage nam pojasnjujejo nekatere pojave čarovniških procesov; mitološko-narodopisne pa, da obstoja neka zveza med neskdanim oboževanjem prirode (poganstvom) in čarovništvom. Toda niti zgodovinska dejstva niti že omenjene razlage čarovništva nas ne zadovoljujejo, ker ostane vprašanje, *zakaj* se je pojavila ta strašna blodnja, še vedno nerešeno. Ta problem moremo rešiti le, če presojamo čarovništvo iz tistega vidika, iz katerega moramo končno presojati vse življenje t. j. iz versko-nravnega stališča ali »sub specie aeternitatis«.

Vsak izmed nas ve in čuti, da prihajamo iz večnosti in da se zopet vanjo vračamo. Življenje vsakega posameznika in vsega človeškega rodu je samo trenutna faza neskončnosti. Človek pa hoče rešiti in razumeti tudi ta zadnji veliki misterij. Ker pa so človeške zmožnosti in sile omejene, so zmore in blodnje neizogibne in stare kakor človeški rod. Le tako si moremo razlagati blodnje današnjega časa kakor npr. spiritizem, teozofijo, razne sekte itd., ki so v svojem bistvu (kljub navidezni znanstveni utemeljitvi) prav tako nemogoče in nesmiselne kakor čarovniška vera. Na isti način si moramo razlagati tudi čarovništvo, ki je menilo, da se poslužuje hudobni duh ljudi, da onemogoči njim in drugim *časno* in *večno* srečo.

Iz teh zablod vodi samo *ena* rešilna pot, namreč spoznanje in zavest, da smo vsi otroci neskončnega duha lepo te resnice in ljubezni, ki vse vlada in ohranja. Kajti, kjer vlada ta duh, tam ni več prostora za demona ostudnosti, laži in sovraštva. V oni dobi pa, ko se je polastila velikega dela človeštva čarovniška blodnja, je bila ta zavest skoraj neznana. Tisti redki ljudje, v katerih je še živela ta zavest, se niso

mogli uspešno upreti tej splošni blodnji. Zato je vladal v tem času v resnici demon sovraštva in nevednosti. Njegovo orodje pa niso bile uboge čarovnice, temveč tisti, ki so zavestno preganjali nesrečne žrtve čarovništva. Vera v čarovništvo torej ni podedovana ali na novo nastala umstvena napaka tedanjega časa, temveč predvsem *strašen moralni defekt* velikega dela tedanjega človeštva. Prav zato je in ostane čarovniška blodnja največji madež v svetovni zgodovini. To poudarjajo

Srednjeveška justica

posebno najplemenitejši bojevniki zoper čarovniško blodnjo, predvsem Speer (Questio 25), Bekker in Thomasius.

V čarovniških procesih se je dobesedno izpolnilo vse, kar očita bula papeža Inocenca VIII. čarovnicam: *Zapuščeni so bili vinogradi, polja in vasi, ker je pregal strah prebivalce, nešteti so bili mučeni na sodiščih in grmadah z najhujšimi notranjimi (duševnimi) in zunanji (telesnimi) bolečinami, umirali so ljudje in živali...*

Vpričo teh grozodejstev zginejo blazna divjanja Nerona, Čingiskana ali kateregakoli drugega krvoloka. Kajti

nesrečnejših in bednejših mučnikov, kakor so bile žrtve čarovniške blodnje ne pozna zgodovina človeškega rodu. Nehote se nam vsiljuje primer z mučniki krščanstva. Kristjanom in čarovnicam so očitali njihovi nevedni in zaslepljeni preganjalci najhujše in najostudnejše zločine. Zato je umrlo tisoče in tisoče kristjanov in čarovnic najstrašnejše smrti. Toda ta sličnost je samo zunanja, navidezna. V resnici je med krščanskimi in čarovniškimi žrtvami razlika kakor med nebom in peklom. Preganjanje kristjanov je bilo po rimskih zakonih utemeljeno in razumljivo, ker je Kristusov nauk brez dvomno nasprotoval tedanjim rimskim nazorom in družabnemu redu. Kljub temu je bil Rimljan velikodušen, ker ni zahteval drugega, kakor da prizna kristjan vsaj na videz bogove, ki so zaščitniki države. Tako je bila dana vsakemu možnost rešiti sebe, svojce in imetek. Kristjani pa so se zavedali, da gredo v smrt za veliko in zmagovito idejo, da jih čaka po kratkem trpljenju neizmerna in večna sreča in da bo tudi cerkev častila njihov spomin in izkazovala njihovim ostankom skoraj božjo čast.

Čaravnice pa niso zagrešile ničesar, ker je njihov »zločin« obstojal samo v domišljiji njihovih preganjalcev. Pa tudi če so ta »zločin« priznale in obžalovale, niso smele pričakovati nikakega usmiljenja. Njihovi preganjalci so bili lastni rojaki in otroci iste cerkve, pogosto celo tisti, ki bi po zapovedih istega Odrešenika morali biti njihovi tolažniki in zaščitniki. Umirale so zapuščene in zasramovane od vseh, celo od svojih najbližnjih v grenkem spoznanju, da je njihovo trpljenje brezplodno in da jih tudi poznejši rodovi ne bodo častili. Ta krivica se jim godi še sedaj; vsaj je beseda »copernica« še dandanes težka žalitev. Žrtve čarovniških procesov se morejo tudi primerjati z drugimi mučniki kakor n. pr. z mučniki, ki so padli v boju za čast in svobodo domovine. Kajti te sta gnala v smrt navdušenje ali fanatizem, ki krepita dušo in ki napravita telo skoraj neobčutljivo. Celu usoda na smrt obsojenih roparjev in morilcev je bila boljša kakor usoda čarovnic, ker so šli ti zločinci v smrt v zavesti, da so smrti no kazen s svojimi zločini zaslužili. Te zavesti pa čaravnice niso imele.

Ker je preganjanje čarovnic izraz golega sovražstva, postane čarovništvo,

ki ima v prvih začetkih razvoja človeškega rodu svoj pomen, v tej dobi do skrajnosti *nesmiselno*. V vsakem kultu, v vsakem svetovnem nazoru, skratka v vsakem pojavu človeškega duha najdemo zdrave, razumne ideje. Take ideje pa iščemo zaman v čarovniški blodnji novejšega časa, kljub vsem znanstvenim utemeljitvam bogoslovnih in juridičnih pisateljev. Ta blodnja nasprotuje *absolutno* človeškemu razumu in vsem naravnim zakonom.

S tem v zvezi je slednjič skrajna *odurnost* čarovniške blodnje v tej dobi. Tako ostudnih predstav, kakor jih je rodila perverzna fantazija sodobnih čarovniških pisateljev ne najdemo niti v najdivjejših in najperverznejših predstavah orientalskih narodov.

Temni vek človeške zgodovine se začne šele koncem srednjega veka in traja prilično do l. 1750, kljub reformaciji, kljub humanizmu, kljub umetnosti in znanosti in kljub vsem iznajdbam, kajti to je bila doba, ko slave v čarovniških procesih sovraštvo, laž in ostudnost svoje največje triumfe.

Pa tudi ta doba ni bila za človeštvo brez koristi. Kajti čarovniška blodnja je rodila spoznanje, da so vsa nadnaravna razmotrivanja brezplodna in škodljiva. Tisti, ki pozna čarovniške procese je skeptičen napram vsaki okultni vedi. Narava je postavila našemu razumu določene meje, ki jih ne moremo in ne smemo prekoračiti. Dovolj je, da vemo, da se vračamo v neskončnost, iz katere smo izšli in da obstoji smisel in vsebina življenja v koprnjenju po lepoti, resnici in ljubezni.

Dodatek

Čarovništvo in umetnost

Umevno je, da je čarovništvo s svojimi neštetimi oblikami mogočno vplivalo na vse panoge človeškega znanja, posebno pa na umetnost. Vsaj je čarovništvo produkt najbolj žive človeške domišljije in obenem izraz človeškega koprnjenja rešiti uganke življenja. Omejiti se moramo seveda samo na nekatere *splošne* opombe, ki pa že zadostujejo, da si ustvari čitatelj sliko, kako ogromno vlogo igra čarovništvo v umetnosti, posebno v leposlovju.

Kakor se pričinja človeška zgodovina na sploh s čarovništvom, tako se začinja s čarovništvom tudi slovstvo. *Egiptski papirusi, asirsko-babilonski*

klinopis, indijske »Vede«, mazdeistični (perzijski) spisi itd. imajo skoraj izključno teurgično ali magično vsebino. Tudi sv. pismo se peča pogosto s temi problemi. V grškem slovstvu je XI. spev Odiseje naravnost klasičen spomenik čarovništva (nekromantije); pa tudi opis Kirke, razne spremembe oseb itd. spominjajo na magijo. Tudi Hesioda in Empedokla moramo prištevati med magične pisatelje. Pythagoras je veljal za čarovnika. Nešteta so mesta, kjer se pečajo tudi poznejši pisatelji s čarovništvom.

V rimskem slovstvu moramo omeniti predvsem Ovida (Metamorfoze), nadalje Horaca (posebno Sat I, 8 v. 24 i. dr.), Cicerona (Tusc. I, 16; Divin. I, 58), Apuleja (Apologia), predvsem pa Virgila pri opisu podzemlja.

Srednjeveško slovstvo se peča skoraj izključno z dobrimi in hudobnimi duhovi. Dantejeva »Divina comedia« spada med klasična dela čarovništva. Vsaj pripoveduje veliki pesnik sam, kako je občeval z dobrimi in hudobnimi duhovi in je tudi sam veljal za čarovnika. Posebno pa obvlada magijo orientalsko

pesništvo, kar nam dokazuje predvsem »1001 noč«.

Pa tudi slovstvo nove dobe stoji močno pod vplivom čarovništva. Kot vzgled omenimo le nekatera svetovno znana imena: Shakespeare (»Macbeth« [1. prizor, 3. sc., 5. sc.; 4. prizor], »Henrik VI« [1. del]). Goethe (»Faust« [1. del: Walburgisnacht], »Zauberlehrling«), Walter Scott, ki se je tudi kot znamenstvenik pečal s temi problemi, itd. Posebno veliko vlogo igra čarovništvo v dobi romantike.

Prav tako je vplivalo čarovništvo na upodabljalno umetnost. Amuleti, talismani in fetiši v najraznovrstnejših oblikah (podobe živali, prstani itd.) so najstarejši človeški umotvori. Vpliv čarovništva se kaže na kipih božanstev (posebno z živalskimi atributi). V krščanstvu pa nam dokazujejo vpliv čarovništva predvsem neštete slike demonov (hudičev), pekla itd.

Da je vplivalo čarovništvo na narodno umetnost vseh narodov, je samo ob sebi umljivo.

Konec I. zvezka.

Od Ikar do Lindbergha

Borba za zavojevanje zraka v teku tisočletij — Ikar, simbol človekove težnje, da bi postal enak ptici — Slutnje Leonarda da Vinci — Montgolfierov »zračni stroj«

Ob dvajsetletnici Blériotovega poleta čez Rokavski preliv

Prvi »prekomorski polet«

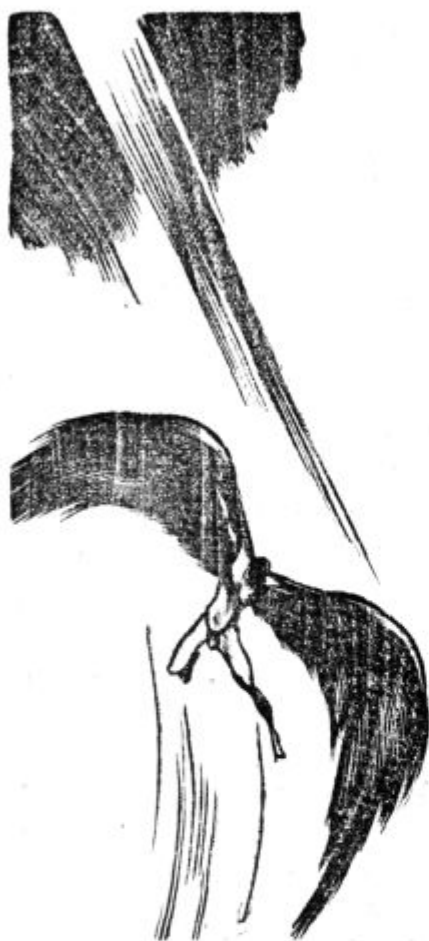
Dedal, ki se je bil naveličal Krete in svojega dolgega pregnanstva ter bi bil zopet rad videl svojo domovino, je bil ujetnik morja. Sklenil je torej in rekel: »Čeprav mi je zaprta pot po suhem in vodi — zračne višave so proste, poleta skozi nje mi ne more nihče zabraniti. Minos obvlada vse, samo ne zraka.«

Začel se je torej baviti z mislijo neznanih umetnosti in je jel obračati prirodne zakone. Razvrstil je peresa, najprej majhna, potem večja, vedno večja in zlepil krila... Peresa je zvezal s sukancem in jih zlepil z voskom na koncu in v sredini. Krila so postala gibka, podobna so bila perotim pravega ptica. Njegov sin Ikar, ki je stal poleg očeta, ni slutil, da se igra z lastno življensko opasnostjo, ko je jemal v roke zdaj to zdaj ono krilo. Ko so bili poskusi dovr-

šeni, se je oče zavihtel v zrak in plaval po njem.

Tudi sin Ikar se je naučil umetnosti letanja. Oče mu je dejal: »Svetujem ti, da letiš po sredi in ne prenizko; zakaj če se perje zmóči, se navzame teže; če pa letiš previsoko, lahko zgoriš v solncu. Leti tedaj po mojih navodilih!« In pokazal mu je, kako mu je leteti ter je pritrdil krila na sinove rame. Potem se je še sam opremil za let in se je dvignil v višave. Bil je ves v skrbeh zaradi Ikar, ki ga je pozival, naj mu sledi. Ko se je pa ozrl po njem, je videl, da ga je prevzelo neznansko veselje do letanja, takšno veselje, da se ni več ravnal po očetovi besedi, ampak je letel kvišku, vedno bliže solncu... Vosek pa se je omehčal in raztopil. Ikarove roke so kmalu postale gole, da se ni mogel držati v zraku. Z jadnim klicem na pomoč je padel v morje. Oče je klical za njim:

»Ikar, Ikar, kje si?« Odziva ni bilo. Potem pa je videl peroti, ki so plavale na

Ikarov polet

morski gladini in je preklinjal svojo umetnost, ki ga je oropala sina.

Tako pripoveduje Ovid v »Metamorfazah«.

Vožnja na mesec

Dogovorjenega dne sem se odpeljal od Herkulovih stebrov in sem jadral z ugodnim vetrom proti Atlantskemu oceanu. Osemnajstega dne je izšlo sonce. Okolu poldneva smo srečali vodno trombo, ki je vrtinčila ladjo in jo vrgla 350 milj v višino. Ladja pa ni padla nazaj v morje, ampak je ostala plavajoča v zraku. Veter jo je nesel dalje, pihal je v jadra... Četrty dan je veter popustil in ladja je sedla na vodo. (Lukianos, grški pisatelj in filozof, roj. okoli l. 125. p. Kr., umrl okoli l. 180.)

Letalo Leonarda da Vinci

Mož s krili bi moral imeti prostost gibanja od bokov do glave, da bi lahko vzdrževal ravnesje, kakor ga vzdržuje čolnar na vodi. Pri padanju pa je paziti na to, da se prileti na zemljo na dvojnih vinskih cevah, ki jih je treba držati pod seboj. Ptič (letalo) bi moralo posnemati netopirja, katerega veže gosta nepropustljiva membrana. S takšno napravo naj bi se delali poskusi na jezeru. ...

Ptič je instrument, ki deluje po matematičnih zakonih, instrument, ki ga lahko napravi človek, ki more posneti vse njegove gibe, čeprav ne s toliko močjo, ker mu manjka sile, da bi držal ravnotežje. Preden pa se seznanimo s kretinami ptiča v zraku, moramo proučiti vetrove. Mož s krili, ki so dovolj velika in primerno pritrjena, se lahko

Leonardo da Vinci

uči premagovati odpor zraka s tem, da je premagal zrak in njegov pritisk, pa lahko plava po višavah. Zrak pa ima dvojno lastnost: včasih se zgosti, včasih pa razredči. Če se perotnice ne gibljejo urnejše od zraka, se ta ne bo zgostil, ptič pa se ne bo mogel v njem držati

in plavati. (Leonardo da Vinci, roj. leta 1452., umrl 2. maja 1519.).

Prvi balon z razgretim zrakom

Brata Michel in Jacques Etienne Montgolfier lahko veljata za iznajditelja zračnega balona. Prišla sta na misel, da

Balon bratov Montgolfierov

se da voziti po zraku, če je naprava priležna na posode z lahkim plinom. Obod prvih balonov je bil iz papirja in svile. Gonilni plin pa je nastal na ta način, da so prižgali vlažno slamo in volno. Pozneje so ta plin nadomestili z vodikom, čigar lastnosti so bile znane že v 18. veku.

Neko sporočilo tistega časa pravi:

»V četrtek, 5. junija 1783, so se zbrali vivaraiski meščani v Annonay (36 milj od Lyona). Gospoda Montgolfiera sta jih povabila, naj bi prisostvovali njunemu novemu aerostatskemu poskusu. Lahko si predstavljamo strmenje poslancev in meščanov, ko so prinesli na trg okroglo telo, ki je imelo 110 čevljev v premeru in na katerem je bil pritrjen okvir s 16 čevlji površine. Ta ogromna krogla je tehtala z okvirjem vred 300 funtov in v njej je bilo prostora za 22 tisoč čevljev pare.

Gledalci so zijali, ko sta jima izumitelja razložila, da se bo krogla takoj, ko bo napolnjena s plinom, dvignila pod oblake. Večina navzočih je seveda zmajevala z rameni in ni verjela znanju gospodov Montgolfierjev. Moža pa nista izgubila zaupanja in prepričanja v svojo stvar. Krogla se je začela napihovati in se je lepo zaokrožila.

Sedaj je bilo treba že mnogo več moči in rok, da ni balon ušel v višave. Na dano znamenje pa so ga spustili. Jel se je naglo dvigati. V 10 minutah je dosegel

Brata Joseph Michel in Etienne Montgolfier

višino 6000 čevljev, potem pa se je pomikal v vodoravni črti 7668 čevljev daleč. Po tej vožnji se je počasi spuščal na zemljo.«

Prvi letalec

Nezgoda, ki se je primerila Montgolfierovemu zračnemu stroju v Versaillesu in nedostatna konstrukcija aparata ga je napotila k temu, da je začel gra-

ditu napravo večjega obsega in boljše vrste. Dne 10. oktobra 1783. je bil »aerostat« gotov. Bil je jajčaste oblike, v premeru je meril 48 čevljev, v višino pa 74 čevljev. Zunanjo plat so lepo poslikali z znamenji živalskega kroga in s črkami kraljevega imena. Spodnji del aparata je imel galerijo iz slame. Ta je bila kakšne 3 čevlje široka in prav tako široka je bila tudi balustrada, ki jo je obdajala. Notranji premer spodnjega dela ali galerija (skozi katero je segal vrat stroja) je znašal skoraj 16 čevljev. V sredini aparata je bila železna rešetka, povezana z verigami, ki so visele ob strani naprave. Če je ob času, ko se je naprava dvigala v zrak, stal kdo na galeriji, je lahko vlival gorivo na odprtino v vratu stroja.

V sredo, 15. oktobra 1783. se je vršil znameniti poskus. Ko so prižgali ogenj in napolnili balon s plinom, je stopil gospod Pilatre de Rozier na galerijo. Po nekaj poskusih nizko pri tleh je želel zleteti kvišku. Napravo so spustili in sicer do koder so segale vrvi, ki so bile pripravljene samo zato, da obdrže stroj v oblasti tistih, ki so stali na tleh. Aparat se je dvignil 84 čevljev pod oblake. Tam je Rozier spravil stroj v pogon. Tekel je 4 minute in 25 sekund. Na rešetki je gorela vlažna slama, pomešana z volno. Ko je bil eksperiment pri kraju, se je stroj približal zemlji. Neustrašnemu pustolovcu so ljudje prirejali ovacije in mu čestitali, kakor je zaslužil. Saj je pa tudi pokazal, da je dosegel nekaj, kar so ljudje že od nekdaj želeli in brez uspeha poskuševali.

Učinek letalstva na modo

Po prvih poskusih Montgolfierjev, bratov Roberta in Pilatra Rozierja, je postal Globe volant (leteča krogla) najpriljubljenejši modni emblem. Umetniki so si prizadevali, da bi posnemali zmagovalni globus na rokavicah, robcih, pri obleki in drugod. Umetniki in obrtniki so si noč in dan izmišljali načine, kako bi prišel globus povsod do veljave. Vezilje so povsod vezle balone, tvorničarji volnenih predmetov so iskali samo vzorce z globusom. Tudi pohištvo se je moralo prilagoditi tej obliki, ki je rodila strujo v vseh panogah življenja.

Revolucija je modo prekinila, pod direktorijem pa je zopet oživila. Tedaj si je drznila poleteti z balonom Mme Blanchardova in Mlle Gameninova z

brati. Mladi dandyji so bili ponosni, če so smeli nositi kakršenkoli predmet, ki je bil v soglasju s tedanjo modo. Najčesči predmet, ki se je srečaval, je bil chapeau au ballon. Modne dame pa so dajale prednost robcem in rokavicam, ki so bile poslikane s tem emblemom. Na pahljačah pa so proslavljali junake dneva štirivrstični verzi.

Moda pa je šla še dalje. S posebnim ponosom so ljudje razkazovali postelje v podobi gondole. Izdelovale so se ure v podobi krogle z nihali, ki so imele na koncu gondole. Snob pa ni bil niti s tem zadovoljen. Zahtevali so celo stole in krožnike, ki so jih vsak čas spominjali znamenitosti prvega poleta.

Tako javljajo tedanje »Annales politiques et littéraires.« (Konec sledi)

Lesorezi k temu članku so delo slikarja grafika E. Justina

FRANCOSKE ZRAČNE PROGE

Lani so izrabljali vzdušne proge iz Pariza v London, v Marseille, v Berlin, v Prago-Varšavo-Carigrad (namerja se nadaljšanje v Bagdad), nadalje Francija-Marok-Dakar-južna Amerika (vsakdanja zveza Toulouse-Casablanca, tedenska med Dakarom in Buenos Airesom, uporaba študijskih hidroavionov med Senegalom in otočjem Zelenega rtiča, Antibes-Ajaccio-Tunis-Bone. Marseille-Alger (dovoljeno pristajališče Palma de Majorca), Marseille-Sirija. Še letos se po možnosti otvorijo zveze: Francija-Indokina in Francija-Madagaskar, Perpignan-Dakar (preko Barcelone, Alicante, spojeno s stranskimi progami na Oran, Malaga, Agadir, Villa-Cisneros), Paris-Madrid, Španija-španska Guineja-Kanarski otoki, Barcelona-Zeneva (z dopustnimi postajami v Marseillu in Lyonu).

FOTOGRAFIRANJE DUHOV

Kakor javlja The Amateur Photographer, se je resen znanstvenik poskušal pred kakimi 20. leti v sleparskem proizvajanju takih fotografij, to pa na prav mojrski način. Učenjak Crabtree je na lepem ustvarjal prikazni takole: Dve osebi, gospodar in pošast — poslednja bela ko Pierrot in oblečena v lahne koprene, se postavitva pred objektiv ali predmetnik po navodilih operatorjevih. V tem trenutku se zažge šibka količina bliskovnega praška (približno desetina običajne mere) in takoj nato izgine dozdnevni duh, ker je seveda dvorana pogreznjena skoro v trdno temo. Druga oseba, ki se med tem ni ganila, se potem fotografira ob novem blisku, narejenem z običajno količino magnezije. Dvojni vtisk na taisti plošči omogoči, da se dobijo zanimivi učinki: zlasti pohištvo se vidi skozi prikazen in to v znatni meri povečuje iluzijo.

Davorin Ravljen

Po Dunavu od Beograda do železnih vrat

Vtisi in zapiski slovenskega izletnika

Po smederevskih šetnjah na banatsko stran

Sprehajal sem se menda celo uro po hladnem peronu smederevskega kolodvora.

Jedva 50 korakov je preko tračnic do glavnega vhoda v grad. Zaprta so visoka vrata. Vroče sonce prigreva na zidovje, štirioglate kule stoje kakor torso pri torsu. Štiri in dvajset jih je: 11 tu sem nasproti mestu, pet ob dunavskem bregu, štiri ob desni prečnici gradu, ki je bil zgrajen v obliki trikotnika. Vse je zapuščeno, vse propada. Kolikor že pred vojno ni čas zasekal v to zidovje svojih zobov, so v marsičem dopolnili še avstrijski monitorji in aeroplani, ki so z bombardma-

podpira pozabljivo potomstvo. Na ruševinah poganja mah in rase drobno grmičje ... Kot zanimiv arhitektonski in redek zgodovinski spomenik Despotov prestolni grad vsekakor ni zaslužil take usode ... Pisk lokomotiv in ropot koles po železnih tračnicah, ki teko mimo Despotovega gradu, ruši dandanes ono potrebno tišino, v kateri počiva anahronizem starih kul in zidovja ...

Tako, vse tako. Nisem imel posebne želje po prostrani notranjosti razvalin. Svarili so me že v Beogradu, naj se morda nikar ne vzpenjam na ruševine, kjer domuje vsakovrstna golazen (še manj, da bi se skušal splaziti na »ado«, smederevski otok sredi Dunava, ki je baje pravcati kačji pa-

Pogled na današnje Smederevo s Karagjorgjevega brda

tom skušali takoj v začetku vojne osvojiti Smederevo, da presekajo umik beograjski posadki.

Danes je grad zapuščen, prepuščen sebi in času. Tujci, ki potujejo mimo po Dunavu, gledajo nanj kakor v vsako večjo razvalino, ali pa se sprehajajo po peronu nasproti glavnemu vhodu, kakor sem se jaz, prebirajoč tožbo Žike Miličevića, ki je prav tiste dni zapisal v »Politiki« o starem smederevskem gradu:

Vse je zanemarjeno. In vse se ruši, vse propada. Ne samo grad in njegovo obzidje. Marveč tudi one kule, ki so jih Turki svojčas brižno čuvali in vzdrževali, ker so v njih stanovali. Neizprosno, rušilno roko časa nezavestno

radiž) ... Vendar — kratek razgled po notranjosti razvalin ne bi škodoval. Stopil sem preko vročih tračnic pred grajska vrata. Zaprto, zapahnjeno. Dva vojaka jih odpreta in se mi smejeta:

— Ne može. Nije dovoljeno.

Hvala, prav, ustregla sta mi. Skoro zadovoljen sem se vrnil v mesto.

Tedenski sejem (četrtek) je živ — no, ne tako kakor Aškerčev, je brez štantov in lektarjev. Samo živino prodajajo in mešetarijo zanjo na prašnem širokem »pijacu«. Cele črede vitorogih kostrunov preganjajo sem in tja, na rokah pretehtavajo cvileče pujse, vimena

otipavajo dobrim kravam in zobovje ogledujejo prav stasitim konjem in kobilam z žrebeti. V meket in rezget, cviljenje in kruljenje udarja tlesk ploščatih, močnih seljaških dlani: kupčija gre dobro od rok. Že v prvih dveh popoldanskih urah se »pijac« prazni, po štacunah se razlezejo in pred kafane posedejo sejmarji, zdravo ožgani seljaki, krepko namršenih muštac, z opankami na nogah, s šajkačo primaknjeno na čelo ali na desno stran. To so ti znameniti Smederevci, od nekdanjih dob svobodoljubni in pogumni, v vinogradih doma, pa nobeni pijanci. Vendar, menda tudi ne prego-reči obiskovalci cerkve. Bila je lepa, v svetovni vojni znatno poškodovana in po prevratu prenovljena cerkev sv. Jurja ta dan prazna, prijazno sprejemajoč v svoj tihi hlad samotnega obiskovalca, popotnika iz drugih krajev.

Na koncu glavnega trga, pred impozantno zadužbino Stevana Kuzmanovića-Kršljanina, v borni senci kafanskih drevesc pa ves dan živahno. Tu se pije kafa in rakija, pa boza, taze-bozaaa. Tod mimo se po ulici v levo ali desno odpravljajo iz mesta domov na deželo seljaki in seljakinje, goneč živino. A v spodnjem delu mesta proti Dunavu in pristanišču (»štek«) je vse mirno. Komaj ob prihodu ladij je nekaj prometa. Par lepih, prav dostojno urejenih manjših hotelov je tam, — ne vem, če so v vseh gospodarji Švabi. Čuješ pa povsod nekaj nemške govornice. Podjetni Švabi! Počasi prehajajo preko Dunava in osvajajo. A ne bojte se, tudi brez Slovencev ni Smederevo. Dva sta lesna trgovca, dve puncici tamburašici — i no, kdo bi dalje štel svoje ožje rojake na prste!

Mesto da bi po kosilu še sedel v restavraciji, kjer zaradi vročine niti ne morem slavno okusiti smederevskega nektarja in mi je dovolj tožba švabskega gazde o slabih časih in hyale o Slovencih — jo mahnem rajši še enkrat skozi smederevske ulice, da se povzpnem na kako razgledno točko, vprašujoč spotoma kakor guslar v pesmi:

»Kazite mi, dobri ljudi:
smederevski kamo puti?« ...

Z okroglega Karagorgjevega brda, v davnih stoletjih tolikokrat pregrnje-

nega s šotori divje turške vojske, danes poraslega z bujnimi vinogradi in sevajočega v pokoju na solncu, se na široko in daleč razgrinja lepota smederevske pokrajine. Vsak predelček, ki ga doseže in objame pogled, je bil kdajkoli v minulih stoletjih poprišče borb. Vijugaste ulice mesta tik ob vznožju se vijejo sem in tja, a ob Dunavu samotarijo razvaline Despotovega gradu, dvakrat bolj zapuščene ob močnem, bliskovitem, široko razgrnjenem toku evropske velereke in ob zelenilu daleč razvlečenega Godominskega polja. Cele jate vran se pode v zraku nad starim zidovjem, pisk lokomotiv moti tišino in od časa do časa oživi mrtvo samoto ladja, ki si peštra in čila krči pot po Dunavu. V daljavi, na samem izteku Morave v Dunav, opazi oko po dolgem iskanju komaj zaznavno črno točko stare trdnjave Kulića in stran od nje malo naselje Dubravico. Ob pogledu na severno stran zrem Dunav kakor dolg in širok srebrn pas, razdvojen s temnozelenim členkom — otokom, a onstran reke se izgublja ravnina v prostranost, topeč se v enoto z obzorjem in oblaki. V en sam čvrst kompleks je tam gori na zapadu, na ostrem dunavskem bregu strnjena prestolnica, beli Beograd.

Ko se šeta moj pogled po banatskih poljanah, ustavlja se pri vsakem velikem selu, mirno in zadovoljno gospodujočem v kmečkem bogastvu, me silno zamika prehod preko Dunava na banatsko stran. Vrnem se k pristanišču in vstopim v malo motorko, ki me v pol ure prepelje skozi ozek dunavski odvod tik pred nasip mesta Kovina.

Praznik praznujejo kovinski katolici, zato je v mestu vse zaprto in puščobno. Široke, v debelem prahu razorane ulice se vlečejo bog ve kam v daljavo. Pred hišami, vseskozi snažnimi, sedijo debele matrone, nekatere pa že tako zajetnega obsega, da odtehtajo vsaj štiri »vitke linije«. Tudi njihovim hčerkam, ki promenirajo počasi po pločniku glavne ulice in po lepem trgu ob njem, niso prirojene dražesti suhe mode, zato pa dekleta vseeno niso neprikladna. Nasprotno! Oblečene po novih krojih, zagorele, črnooke in z zlatom obložene so banatske gospodične vsekakor najbolj simpatičen dokaz zdravja in imovitosti tega prebivalstva.

A čudna, prečudna je mešanica. Mnogo je Švabov, nič manj Romunov in Srbov. Po imovitosti so gotovo Nemci najtežji in si znajo privoščiti dobrote tega sveta. V hotelu Gras sem se slučajno znašel v njihovi družbi. Bila je zvečer slavnostna otvoritev restavracijskega vrta. Pri rezerviranih mizah zbrana vsa mestna elita. Kegljali so na dobitke in v dobro slast so šle najizbranejše dobrine kleti in kuhinje. Izvrstna ciganska godba k vsemu temu — družabni večer, kakor si ga morejo privoščiti banatski magnatje. Pa razmeroma poceni je vse. Za 20 Din mi je bila nakazana čedna, skrajno snažna soba. Božansko prespan na mehkih pernicah (noč je nastopila z rahlim dežjem in hlado)

sem zjutraj koračil k pristanu pod napisom, da me ladjica povede nazaj skozi kanal k pravemu kovinskemu pristanišču ob Dunavu, odkoder je veljalo nadaljevati pot tja doli proti romunski meji.

Skoraj bi bil pozabil na običajno pripombo: ali je v Kovinu kaj Slovencev? Seveda so. Ivan Pariž ima celo znamenito lesno trgovino. In ko sem v neki trafiki skoro za šalo povprašal brkatega gazdo, če nima v sosesčini kakega Slovenca, se je prav resno odrezal:

— Ne, Slovenca ne, pač pa Slovenci. Poročila je v Zagrebu Srba in zdaj sedi (gospodinji) tule ... evo tretja hiša ...

Simfonija žice

Malo je ljudi, ki bi, govoreč po telefonu, pomislili, kako velikanskega pomena je v življenju modernega človeka ogromna žična mreža svetovnega telefona, po kateri neprestano trepečejo milijoni zvokov v vseh jezikih sveta, ki zvene in se ujemajo v akorde veličastne simfonije življenja in tehnike — v simfonijo žice.

Kako silen je nje odjek v vsakdanjem življenju, si je težko zamisliti. Le rahel dojem o njem si lahko ustvarimo, če se poučimo o razsežnosti mreže govorečih in pojočih žic, ki se kakor iz milijard neskončno drobnih nitk stka na pajčevina razpreza preko vseh kontinentov. A še to megleno sliko si lahko ustvarimo samo tedaj, če se poslužimo števil, ki so sicer domače samo v zvezdoznanstvu in s kakršnimi nam skušajo zvezdogledi predočiti razdalje med planeti vsemirja.

Samo v Evropi znaša dolžina žice vsega telefonskega omrežja 42 in pol milijonov kilometrov, kar je približno 15 stotink dolžine celotne svetovne telefonske mreže. Skoro tretjina evropskega omrežja odpade na samo Nemčijo, ki je v tem pogledu prva v Evropi. Amerika, na katero odpade 33 odstotkov vsega telefonskega omrežja, je zamotana v 102 milijona kilometrov govorilnih žic. Ameriko pa še prekašata Afrika in Avstralija, ki štejeta skupaj nad 150 milijonov kilometrov telefonskih prog v svojih mejah. Azija je skromnejša, a čeprav je v njenih

deželah in državah le 1 odstotek svetovnega omrežja, vendar pomeni to skoraj 5 milijonov kilometrov telefonskih žic.

Na tej ogromni harfi, na kateri je razpetih za 300 milijonov kilometrov drobnih bakrenih žic, igra naša doba svojo visoko pesem dela kulturne in gospodarske skupnosti človeške družbe. Pesem se glasi uro za uro, dan za dnem iz 58 milijonov telefonskih aparatov in govorilnic, vkljenjenih v titanisko harfo svetovnega telefona, v katero ljudje nenehoma vpletajo nove strune in nanje neprestano ubirajo nove akorde.

Amerika ima domala 20 milijonov telefonskih aparatov in govorilnic, ter je potemtakem s 34 odstotki vseh telefonskih priklonov prva zemlja na svetu. Prekašata jo samo Afrika in Avstralija skupaj, ki imata v celem nekaj manj ko 30 milijonov telefonskih aparatov. Evropa, ki ima le 8 milijonov in 80.000 govorilnih aparatov je daleč zadaj, a še vedno mnogo pred Azijo, ki jih ima komaj pičli milijon.

Že te številke so ogromne, če pomislimo, kako mlad je še telefon. Toda čas teče in številke rasejo. Vsak dan so večje, vsak dan priraščajo k telefonskemu omrežju novi kilometri in novi aparati. V enem letu se je število telefonskih aparatov pomnožilo v Evropi za pol milijona, v Ameriki skoraj za milijon, v Afriki in Avstraliji pa skoro za pol drugi milijon.

Odmev simfonije žice je najjačji v modernih velemestih, kjer igra telefon vodilno melodijo v bučnem koncertu tamkaj živečih milijonskih človeških mas. Med njimi je na prvem mestu Newyork, ki hrani v morju svojih nebotičnikov poldrugi milijon telefonskih aparatov. V Evropi mu slede London, s 532.000, Berlin s 429.000 in Kodanj s 124.000 govornih aparatov. Potem pa statistika iznova preskoči v Ameriko, kjer šteje Montreal v Kanadi 151.000 in Buenos Aires v Argentini 113.000 telefonskih aparatov. Prestolnica Japonske Tokio jih ima 126.000, Sydney v Avstraliji pa 95.000.

Med drugimi velemesti, ki deloma še niso dosegli milijon prebivalcev, kaže telefon naslednje številke: Preko 90.000 telefonskih aparatov ima Dunaj, nad 60.000 Monakovo in Bruselj. Nad 50 tisoč jih štejejo Draždane, Kelmorajn, Manchester, Lipsko in Moskva. Preko 40.000 Birmingham, Glasgov, Liverpool in Leningrad, nad 30.000 pa Vratislava, Amsterdam, Varšava, Rotterdam in Praga. Domala 20.000 jih imajo Lyon, Peking, Marseille, Bukarešta, Barcelona in Madrid.

V primeri s številom prebivalstva pa ima največ govornih aparatov San Francisco v Kaliforniji kjer jih odpade po 32 na vsakih 100 prebivalcev. V Zedinjenih državah pride na 100 prebivalcev povprečno po 15, v Kanadi po 12, na Novi Zelandiji po 10, na Danskem 9,2, na Švedskem 7,4, v Avstra-

liji 6,5, na Norveškem 6,3, v Švici 5,3, v Nemčiji pa 4,2 telefonskih aparatov.

Tako igra ogromna mreža telefonskega žičevja leto za letom isto simfonijo, po kateri se v harmonične akorde prepleta pesem dela, gospodarstva in kulture milijonov zemljanov. In vendar ta simfonija ne bo zvenela na večne čase. Moderna tehnika, ki je razplela to titansko omrežje, ga bo nekega dne zopet raztrgala. Zakaj uspelo ji je zvoke človeškega glasu prenašati tudi brez žice v daljave. Morda bo že v doglednem času simfonija žice za vedno utihnila, spričo še veličastnejšega čuda, ki se poraja na obzorju večnega napredka.

Po tedenski reviji »Illustrierte Technik«.

ANGLEŠČINA IN ESPERANTO

Stockholmski župan je nedavno v rigsdagu predlagal, naj se uvede obvezni pouk esperanta po vseh švedskih šolah. Podpirali so ga mnogi poslanci, češ, da albionščina, sedaj najbolj razširjena govorica, ne postane nikoli vsesplošna zaradi nacionalističnih čuvstev pri narodih. Učen doktor je še dodal, da je današnji pravopis angleškega jezika pretežak za tujce. Neki profesor latinščine je opozoril, da je Šekspirova materinščina že uradni jezik za 500 milijonov ljudi, da ga govori 200 milijonov njih, dočim je esperanto združil jedva 1 milijon oseb. Neki svečenik je ugovarjal proti misli, da bi kedaj ves svet govoril isti jezik. Naposled je bila stvar esperanta zavržena v obeh zbornicah z veliko večino. Večji del poslancev se ogreva za angleščino kot svetovno obščilo.

Današnja umetniška priloga

»Na Ljubljanskem barju« po originalu Frana Krašovca nas mora preveč čiti, da barje ni pusto in dolgočasno, kakor mnogi mislijo, temveč izredno slikovito, saj je naša fotografija kakor pokrajina iz najboljše dobe nizozemskega slikarstva. Tudi največja slovenska impresijonista sta zlasti v svoji prvi dobi študirala atmosferske in svetlobne učinke na barju in nam ustvarila slike, ki spadajo med najboljša dela naše umetnosti.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5.
Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Fran Kračovec

Na Liublanskem bariu